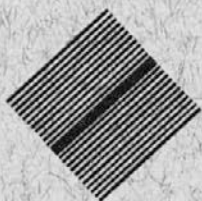

POŠTINA PLAČANA V GOTOVINI.

B E S E D A

O SODOBNIH VPRAŠANJIH

LETO II.
ŠT. 7.-8.

Revija »BESEDA o sodobnih vprašanjih« izhaja mesečno. — Izdaja in urejuje jo za konzorcij Pitako Vilko. — Uredništvo in uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 22/I (Delavska zbornica). — Tiska tiskarna »Slovenija« v Ljubljani, Wolfova ulica št. 1. (Predstavnik A. Kolman.) — Revija stane letno Din 50.—, polletno Din 25.—, četrtletno Din 15.—; za Avstrijo letno Šil. 8.—; za Nemčijo letno RM 5.—; za vse ostale države S 150.— Naročnino je pošiljati na čekovni račun poštne hranilnice v Ljubljani, št. 16.099, telefon št. 2265. — Rokopisov ne vračamo.

Vsebina

Ruda Jurčec: NAŠI MEDNARODNI POGLEDI. — Dr. Jože Pokorn: BOJEVANJE Z MLINI NA VETER. — OBLIKOVANJE VESTI. — ZAKAJ JE PADEL ALFONZ XIII. — SLOVENSKE POTI V GOSPODARSTVU. — PREGLED: Položaj nemške manjšine v Jugoslaviji in položaj Nemcev v Avstriji. — Problem stigmatizacije v medicinski luči. —

Naročnike

prosimo, da plačajo naročnino.

»Beseda« je nezavisna, svobodna revija in navezana le na donos iz naročnine!

Prosimo vse naročnike, da nam prihranijo stroške opominjanja in nam

PO PRILOŽENI POLOŽNICI

nakažejo naročnino za letošnji letnik.

Kdor je že plačal naj shrani položnico za prihodnji letnik.

Uprava.

Popravek. V članek »Slovenske poti v gospodarstvu« od dr. J. Pokorna (»Beseda« št. 6.) sta se vrinili dve grobi pomoti. Na str. 129. vrsta 11. beri namesto »komponenta« — rezultanta in na isti strani v vrsti 25. namesto »denarna« — donosna.

B E S E D A

O SODOBNIH VPRAŠANJIH

LETO II.

JULIJ-AVGUST 1933

ŠT. 7-8

Ruda Jurčec:

Naši mednarodni pogledi*

Doživeli smo v zadnjem času najbrž vendarle višek razpleta dogodkov po svetovni vojni. Po petnajstletni borbi za in proti Versaillesu in njegovim mednarodnim političnim obveznostim, je njegovim nasprotnikom vendarle uspelo izpodnesti mu temelje in ga postaviti iznad evropske politične realnosti in ga potisniti nekam med nebo in zemljo, kjer bo evropskemu konservativizmu lebdel še dalje kot svetinja politične zakonitosti; vsem onim tokovom evropske politike pa, ki živi v vročici iskanja novega družabnega in političnega reda v Evropi pa bo ostal še nadalje kot prapor maščevalnosti nad vsem, kar je v tradicijah nesrečnega, okorelega in novemu rodu krivičnega. Versailles pomeni zaključek ene kulturno politične dobe v Evropi; preko njega prihaja danes ob njegovi likvidaciji nova, ki prinaša zanimivosti in nujnosti tudi za našo mednarodno politično gledanje. Preko našega javnega mnenja je ta preobrat šel v silno bučni obliki senzacionalnosti, ki je končno izzvenel le v navadno žurnalistično kampanjo, ki se je prevrgla v smešno komedijo informativne srboritosti, kjer je en »šlager« nasprotoval drugemu. Dobro je, priklenili smo še na tem polju vsem onim čudnim diplomatskim anahronizmom polpreteklosti, da nam končno ostane vendarle izgovor, da smo do skrajnosti živeli iz tradicije in one pretuhtane politične modrosti, ki živi le iz svoje praktične življenjske politične vrednosti, izražene v bilanci »do, ut des!«. Če na enem polju molčim, vpijem pa zato na drugem tem bolj in obratno. Samo da je ta igra še zmiraj brezplodna, ker ne najde pravega odmeva ne navzgor, navzdol pa ustvarja le neizvestnost in zbeganost. Res je, da se s političnih katedrov danes ne dajo več ustvarjati izrazite politične formule. Zdi se nam pa, da je le prevelika odgovornost in nesreča, zavajati našo najbližjo in najbridkejšo politično neposrednost s pretiranim »hejslovanstvom« in bleščečo gesto lojalnosti in zvestobe v bojevitost, ki je še tako daleč in tako brez vsake podlage. Zanimiv znak dekadence naše politične kulture, ki zadnja leta ne prenese več nobenih lastnih radikalnih iniciativ, ki bi šle preko meje prisiljene politične pasivnosti in lagodnosti!

I.

Versailleski mir, ki mu je zadnji »pakt četvorice« končno zadal zadnji udarec, v svojih zasnovah nikakor ni bil tako življenja nesposoben, kot bi ga danes ob njegovem zlomu mogli smatrati. Bil je sad petdesetletnega ustvarjanja francoske diplomacije, ki je vsled pretirane reakcionarnosti nemške in

* Članek je bil napisan pred 20. junijem. — Op. ur.

avstrijske diplomacije pred vojno imela v vsem, kar je v svetu veljalo za prosvetljeno in človekoljubno, še tem lažji posel. Francoz je po vsej svoji biti baročno razkošen individualist in vsled bistrumne politike francoske tretje republike, si je lahko vsak francoski diplomat v gumbnico poleg svoje politične misije nataknil še revolucionarne insignije liberalizma vsem in za vsakega.

Usodna politika sproščenega nacionalizma v Srednji Evropi je postala temelj vse versajske zgradbe; ker pa je bila francoska politika že od pamtiveka vsaj v gestah idealistična in univerzalno humana, je bilo tako v nujnem računu francoske diplomacije, da v versajski pakt vključi še prve temelje univerzalne politične organizacije našega vsemirja... Na čelu versajskega in vseh njemu sledečih mirovnih pogodb so se zapisale nove table bodoče mednarodne politične morale: pakt Društva narodov, ki se je nato kmalu naselilo ob Ženevskem jezeru, in je imelo za nalogo, da se sčasoma izoblikuje kot vrhovna naddržavna svetovna politična ustanova, ki bo sčasoma v mednarodno pravnem in političnem snovanju sveta sličila vsaj Cerkvi in njenemu vodstvu v duhovnih pokretil človeštva.

Ta francoska iniciativa nikakor ni bila tendenčna. Odgovarjala je popolnoma takratni francoski politični miselnosti. Poudariti moramo, da je francoski narod predhodno prešel skozi dve veliki »katarzi« svoje politične zavesti. V silnem zagonu si je izvojeval zmago proti vsej reakciji v prosluli Dreyfusovi aferi, ki je francosko politiko osvobodila vseh napačnih vplivov cerkve, vojske in univerze; v drugi veliki »katarzi« svetovne vojne pa je zadnji potomec francoskega jakobinca iz l. 1793 in naprej še enkrat doživel epopejo Napoleonovega avanturista. V tem znaku bi se naj zrušile stare politične ustanove Srednje Evrope. Ustvarila bi se naj tam blizu prvega univerzalista Rousseau-ja v Ženevi ustanova, ki bo z rešitvijo Evrope ustvarila Evropi zopet ono kulturno predominantno mesto v svetu, kakor ga je uživala za časa renesanse. Ta globoka nota političnega mesijanizma je hkrati najiskrenejša oblika izražanja francoskega političnega idealizma in pokojni Briand je le pod pritiskom Poincaréja in francoske kratkovidne nacionalistične reakcije pristopil k prvi rušitvi Društva narodov in Versaillesa — k Locarnu in njegovim ugovorom v okviru Thoiryja.

Vsa nadaljnja politika je bila le lov za dogodki. Prvemu udarcu ženevski supremaciji so sledili mrzlični koraki k reorganizaciji posameznih kontinentov. Poskusu reorganizacije ravnotežja v Evropi na temelju Locarna, je sledil ponosni kongres panamerikanizma v Havani; brezplodnemu prerivanju za premoč v Srednji Evropi je sledil jalovi poziv za organizacijo Panevrope, ki so mu sledile britanske imperialne konference, ki so še bolj podčrtale in tudi rešile neodvisnost britskega imperija ob evropskem in ameriškem bloku. S silnim elanom in reklamo izvedena ruska petletka ustvarja okoli Moskve nov blok, ki bo le še ojačil misijo Rusije v Aziji in Tihem Oceanu. Tako so se čisto v nasprotju s tendencami Versaillesa in njegovih izvršilnih organov v svetu ustvarili bloki, ki se bodo izigravali eden proti drugemu; ustvarjale se bodo politične ideologije, ki bo sleherna lastila sebi dogmo pravovernosti; iskali bodo ti bloki v svojih širokih masah politična ravnotežja, ki naj v danem momentu odloči na prožnem vzvodu božjega narodnega poslanstva v svetu in človeštvu.

II.

Politika je baje ona panoga kulturnega življenja, ki raznovrstne komponente javnega življenja ureja, jih veže med seboj in tako stremi za tem, da v borbi naziranj in interesov ustvarja čim popolnejšo enotnost in harmonijo. Tako njena načela, ki se pojavljajo v tej ali oni politični ideologiji nikdar

niso absolutne vrednosti, ampak so zmiraj izraz relativne odvisnosti individualizma do občestvenosti.

Vsak izmed omenjenih blokov pa ima danes načela, ki so tako blizu načelom, ki so jih stavljale mase takrat, ko so bile blizu najskrajnejšim obračunom svojega javnopolitičnega hotenja. Čim bolj so se vsled tehničnih in socialnih pogojev sodobnega mednarodnega življenja problemi zožili in križišča interesnih sfer zblížala, tem bolj so se politična gledanja dvignila v dogmatizem integralnosti. Celo kompleksi mednarodnih problemov so se danes zožili na dva, tri najnujnejša vprašanja, ki se morajo reševati v ogromnih diplomatskih manifestacijah, ki pa ena za drugo zmiraj bolj in bolj omahujejo v poraze in polome, ne da bi mogle poiskati vsaj eno pot, ki bi nakazovala, da se bo iz skrajnih nasprotij ustvarila neka stalna in jasna metoda povojne diplomacije. Tako je ameriški blok često nastopil silno radikalno in odkrito in zahteval rešitve gotovega mednarodnega vozla v imenu tistega srečnega ameriškega puritanizma in sportnega instinkta, ki je Hooverju dovoljeval, da je v par minutah izsilil moratorij, ni pa za las popustil v vprašanju regulacije vojnih dolgov. Vsled izrednega razmaha moderne civilizacije in enostavnosti politične miselnosti odločujočih političnih razredov se na tem kontinentu ustvarja politični program, ki bo počasi le še zaostрил nekatere točke Monroejeve doktrine.

Britski imperij se je po dolgih naporih iskanja svoje linije, ki je zdaj zdaj iskala svoje mesijanske gloriole v oblikovanju usode evropskega kontinenta ali pa v bučnih reakcijah angleške odgovornosti za svetovni red na Kitajskem ali v Indiji, po zadnjih imperialnih konferencah popolnoma zaprl v svoj krog, ki se bo uveljavljal v konkurenci ameriškega in evropskega bloka, s tem da se bo naslanjal zdaj na enega zdaj na drugega; politične tradicije angleškega naroda so se do danes sprostile vseh onih pretiranih ideoloških primesi, ki da le ovirajo jasen pogled na obravnavanje kakega problema. Politika je danes v Angliji postala častitljiva, starinsko ustaljena narodna institucija kot so stare in tradicionalne vse javne institucije angleškega javnega življenja z vsemi svojimi dvomljivimi prednostmi in sijajnimi napakami.

Okoli Moskve se je danes ustvaril blok, ki je v svojih zahtevah najbolj absoluten in iz temeljev nasproten vsem političnim sestavinam ostalih svetovnih blokov. Po svoji ideološki vrednosti je program Moskve najbolj absoluten in v zahtevah mednarodnega razčiščevanja najbolj radikalen. Njegove notranje politične teorije izredno uspelo izrabljajo tradicionalno okorelost ostalih političnih sistemov ameriškega, britskega in evropskega bloka. Ker je pa danes posebno v masah evropskega bloka tolik povdarek na iskanju absolutnih načel in vrednot javnega življenja, se tako zadnja leta skorajda vidno ustvarjajo v Evropi politični tokovi, ki se več ali manj javno »temperirajo« po moskovskih termometrih.

III.

Versailleska pogodba je bila dostojen obračun politične ideologije devetnajstega stoletja. Razvezala je v imenu sproščene nacionalizma zadnje spone božjepravnega absolutističnega monarhizma v Evropi in na njihovo mesto postavila hierarhično urejena in razvrščena načela liberalnega političnega udejstvovanja. Samoodločba narodov, demokracija, blagodejen brezbarvni kulturni laicizem in dobrodejno humano socialno bratstvo bi naj bili nekako glavni obrisi evropskega političnega izživljanja v dvajsetem stoletju. Ustanovil se je zato s tem vzporedno Mednarodni urad dela v Ženevi, mednarodna intelektualna centrala v Parizu, mednarodno sodišče v Haagu in ženevska ustanova — Društvo narodov. Po petnajstih letih obstoja ugotavljamo, da niti ena teh

ustanov ne more več rešiti evropske zavozlanosti, ki se je danes postavila že daleč nad predvidevanja versajskega okvira.

Zapadno evropsko realistično in naturalistično gledanje sveta je bilo mnogo preveč enostavno za rešitev novih koncepcij, ki jih bodo prinesle novo nastale politične edinice v evropsko življenje. Francoska politična dobra vera je dovolj jasna, da bi mogla biti zakrita naši srednjeevropski politični zakonitosti. Italijanski in nemški vzgled nam dovolj jasno dokazujeta, kam je dovedla izredno izvedena šestdesetletna mistifikacijska politika Bismarkovega in Cavourjevega koncepta Nemčijo in Italijo. Zapoznelost teh političnih gledanj v Srednji Evropi izpodriva socialna primarnost politične nujnosti, ki se sicer trenutno izživlja v vseh mogočih nacionalističnih niansah, ki pa pri vseh najmanjših poskusih enotnega ustvarjanja z zmiraj večjo silo izbija na dan in zahteva svoj okvir političnega udejstvovanja. Izgleda, da je ravno zato Briandov oklic za Panevropo prišel že prepozno, ker na eni strani ni mogel več zavreti in koordinirati istovrstnih komponent evropske interesne politike, na področju individualnega političnega snovanja je pa izzval v pojavu oligarhičnih političnih sistemov v Evropi prav obratno gledanje na evropsko usodnost nego ga je mogel želeti.

V Srednji Evropi so se vsled tega neuspeha zapadno evropskih političnih doktrin v vodstvu Evrope pojavili sumljivi mikrobi navidezno zastrupljenega političnega ozračja. Vsled čudnega političnega naključja sta se tukaj v politiki vsilila hkrati v ospredje dva bistvena elementa sodobne evropske politične dogmatike: individualistično gledanje sveta, ki bi naj po mnenju Zapadne Evrope bilo liberalno in še zadnji ostanki kolektivnega ustvarjanja in reševanja socialnih problemov, ki je bilo marsikje sicer še arhaično, a je bilo dinamizmu modernega kolektivizma mnogo bližje negoli socialne ustanove Zapadne Evrope, ki so se vrastle v sadove civilizacije devetnajstega stoletja. Tako zvana Mala antanta je bila vse preveč ponesrečena kopija obrabljjenih političnih oblik polpreteklosti, da bi bilo mogoče od nje pričakovati, da bo v Srednji Evropi mogla vršiti vlogo usmerjalca in graditelja novega mednarodnega političnega reda, ki bo zmožen nuditi dovolj garancij za od zapada zaželeno enotnost evropskega bloka. Poleg tega je antirevizionistično stališče Male antante in njena popolna desinteresiranost v enotni socialni in kulturni zakonodaji to srednjeevropsko institucijo zaprlo v mnogo preozek krog, da bi bilo mogoče misliti na to, da bi mogel ta krog kdaj za Srednjo Evropo pomeniti kaj več nego le obrambo interesov zainteresiranih interesentov.

Kadar se polpretekle politične oblike in režimi zaslutijo ob zatonu, takrat si nadenejo krinko visokomoralnih svetih alijans, ki operirajo s posvetili vseh konservativnih sil človeštva. Je to stalen in vedno se pojavljajoči znak dekandence političnih rodov v politiki. Metternichovi sveti alijansi pred sto leti danes skoraj z istimi načeli sledi »pakt četvorice«, ki naj vrši policijsko stražo od zapada zaželenemu oblikovanju Evrope, nad Srednjo Evropo in njenim sumljivim dinamizmom pa naj vrši »brezplačno« policijsko službo.

IV.

Iz zahtev politične neposrednosti je treba »pakt četvorice« le pozdraviti. »Pakt četvorice« pomeni zaključek onega brezbarvnega mednarodnega političnega hedonizma, ki je po Versaillesu ob Ženevi le čustvaril in nas v sedanji utopiji Panevrope narodnostno rešil enega brezplodnega političnega idola.

Poleg tega prinaša »pakt četvorice« mnoge realne politične principe, ki jih kot zavesten političen narod moremo zaračunati. S tem da se revizija sedanjega »status quoja« v Evropi stavlja izven Versaillesa in Ženeve, se nam

vprašanje revizije našega mednarodnega političnega položaja stavlja na novo podlago. Gotovo je, da se bodo razmere v Srednji Evropi zaostriale in da se bo tukaj polagoma ustvarjal oni ideološki konflikt, ki bo odločal o tako zvani »renesanci« evropskega bloka v svetovnem koncertu. Ta srednje-evropski svet je danes prenasičen s simboli od najkonservativnejše do najradikalnejše oblike, tako da vladanje nad tem delom Evrope v imenu politične brezbarvnosti dolgo ne bo več mogoče. Ali se bomo zavedli svoje suverenosti in naše odgovornosti napram njej, ki se ne bo dala voditi po merilih kakega poljskega »koridorja« ali pa kake smešno ambiciozne srednjevropske politične antikvitete.

Po pisanju milanskega »Corriere de la Sera« se je s »paktom četvorice« v Evropi znova upostavil smisel za hierarhično obravnavanje evropskih družinskih razmer. Nam pa se zdi, da se je s tem znova upostavilo novo družinsko razmerje med posameznimi evropskimi narodi, ki bo moralo omogočiti novo sklepanje družinskih sorodstev in vezi v okviru evropske družine. Sicer ne verujemo v povratak nacionalnih in »hejslovanskih« evangelijev, prepričani pa smo, da nas za drobtine narodnostne blagodarnosti nikdo več ne bo varal za pot, ki nam je na tem našem koščku zemlje odmerjena.

Dr. Jože Pokorn:

Bojevanje z mlini na veter

Ko so naši očetje zadnjih petnajst let izvrševali v Beogradu in doma velika politična dela, sadove katerih slovenski narod danes v tako bogati meri uživa, »niso utegnili«, da bi se brigali za mladino toliko kot bi bilo treba (odžagala se je samo mimogrede od časa do časa kaka trhla ali nagnita veja). Med tem se je pa zahrbtno priplazil na domače, sicer tako trdno ograjene njive hudič in zasejal ljuliko krivih naukov med mladi katoliški rod. Ta hudič ni nihče drugi kot sam bradati — Karl Marx.

Da je gorje še večje, se je zlobni plevel razbohotil prav takrat, ko je na vseh poljih toliko dela, da ne ve človek, kje bi prej zagrabil. Morebiti še ni bilo časa, ko bi slovenski narod tako potreboval bistrih glav ter pridnih in pogumnih rok v politiki, gospodarstvu, prosveti, pa tudi na verskem področju kot danes in bi naši očetje tako r a d i delovali, pa jim zlodej ne da. Prav zdaj morajo trebiti gnide na lastnem vrtu in z antitoksini uničevati hudičevo seme, ki se raztresa po slovenski deželi. Usoda je zlobna: veliki časi prinesejo »voditeljem« vedno majhne probleme. In še te je našim očetom danes zelo težko reševati, ko ni več pri roki posod, v katerih se je nekoč vsak poskus svobodnega duha brž v kali zadužil s poslovnikom in disciplino. Še obrekovanje nima več tistega učinka.

Ni hudo, če se danes Slovenci bolj kot kdaj prej bojujemo za svoj obstanek na vseh koncih, ampak grozna nesreča je v tem, ker se katoliška mladina hoče pri Marxu nekaj gospodarstva, ali recimo, socializma, naučiti. Zato smo se, namesto da bi delali, začeli pravdati o oslovski senci socializma. Naj narod propade gospodarsko, politično in kulturno, samo da doženemo čistost nauka in to, kdo ima prav. Mikaven je pa ta boj za čistost socializma zato, ker je po stari slovenski navadi nastalo iz gospodarskega problema naenkrat versko vprašanje. Pri nas Slovencih imajo že od nekdanj vsa javna, bodisi po-

litična in kulturna vprašanja verske korenine, zato ni čudno, da se hoče tudi gibanje za novi gospodarski red zasukati na versko plat.

Naši starini poznajo v vseh življenjskih in družabnih vprašanjih samo eno problematiko: klerikalizem — liberalizem. Vsa vprašanja se gledajo samo iz tega stališča, pa naj bo to politična ureditev države, gledališka predstava ali pa organizacija združništva. Pri nas se ne vprašuje, ali je nekaj dobro ali slabo, koristno ali škodljivo, moralno ali nemoralno, lepo ali grdo, temveč edinole: ali je »katoliško« ali »svobodomiselno«. Ta polarna usmerjenost naše inteligence gre v svoji zagrizenosti tako daleč, da so n. pr. naši svobodomislci pripravljani darovati svoj jezik in narodnost in tudi slovenske gospodarske koristi za ceno iztrebljenja klerikalizma. In danes, ko je svetovni razvoj postavil družabne probleme na čisto drugo ravnino kot so se vrteli pred vojno in ko je vprašanje obstanka slovenstva neprimerno bolj resno kot kdaj prej, hočejo naši starini svojo klerikalno-liberalno donkišotijado še kar naprej uganjati. Če hoče svobodomiselna mladina slovensko misliti, se ji očita klerikalnost; če hoče katoliška mladina svojemu socialnemu prizadevanju dati realno podlago, je oklicana za brezversko. Ne moreš se ganiti, da se ne bi tvoj gib taksiral kot klerikalen ali kot brezverski. Seveda ima to taksiranje ne samo družabne, temveč tudi gmotne posledice.

Ko se je mladina v današnji zmedi socialnih naziranj postavila na stališče, da mora vsako iskreno socialno gibanje izhajati iz gospodarskih osnov, ki jih je postavil Marx, ni s tem razglasila marxizma za svoj evangelij. Marxov »Kapital« je znanstveno delo, kritika kapitalističnega družabnega reda, proizvod tiste dobe (zato operira s frazeologijo takratne klasične ekonomske soie), in kot vsak plod človeškega duha, nedostaten v svojih dognanjih in obremenjen z zmotami tistega časa. Zato dela največjo krivico Marxu samemu tisti, ki njegovo delo razglasa za dogmo, vzvišeno nad vsako presojo, ko Marx sam ni hotel podati nič drugega kot z n a n s t v e n o kritiko, ki je podvržena prav tako razvoju in zahteva spopolnitve kot vsako drugo človeško delo. Vendar nekatere osnove njegovega nauka so ostale še danes trdne in postajajo vedno bolj realne in se zato mladina tem bolj divi njegovemu velikemu duhu. In ko je danes socialnost prišla v modo in ga skoro ni več človeka in gibanja, ki si ne bi tudi prilajčalo socialnosti, za katero se navadno skrivajo, vedoma ali nehote, demagoško utopistične traze, ali politična hinavščina ali kapitalistična reakcija, nam je Marx tudi simbol in preizkusni kamen, ob katerem spoznavamo vse te različne »socializme« in »socialnosti«. Kajti, kdor iskreno hoče pravične spremembe današnjega gospodarskega reda, ta Marxa ne bo kar na počez zavračal in preziral.

Nismo se pa mogli hujše pregrešiti, kot da smo vzeli Marxa za izhodišče svojim socialnim iskanjem. Njega, ki je historigični materialist! In kot smo že rekli da ima pri nas vsak družabni problem versko ozadje, se je tudi pri Marxu izkazalo, da na njem za Slovence ni nič drugega važnega kot njegov materializem. S tem so dobili pa naši očetje prijemališče, kjer se da zagrabiti in hitro je bila napravljena bojna črta in začel se je silovit ogenj na vseh koncih. Glavno napadalno orožje naših starinov in njihovih hlapčičev je pa papeževa socialna okrožnica »Quadragesimo anno«, ki so jo privlekli kot trojanskega konja na bojišče. Če govoriš s kom od teh »štiridesetletnikov«, pa mu zmanjka razlogov, hitro seže v žep in ti, kot bi ti nastavil pištolo na prsa, zabrusi v obraz: »Ali priznaš Quadragesimo anno« in takoj je konec debate. Quadragesimo anno sem, Quadragesimo anno tje, Quadragesimo anno od a do ž, Quadragesimo anno v vsem javnem življenju itd.

Spočetka so rekli, da mora tisti, ki bi se mu zdelo, da v papeški okrožnici ni kaj prav, »spoštljivo molčati«, če hoče ostati dober katoličan. Izkazalo se pa je, da je tako pasivno, čeprav »spoštljivo« molčanje vendarle premajhna zahteva za pridobitev naslova dobrega katoličana, zato so kmalu izdali novo parolo: že tisti je slab katoličan, kdor prezira papeževo okrožnico, torej kdor trdovratno molči o njej. Zato ne moremo več molčati in moramo povedati, da mi nikakor nismo proti »Quadragesimo anno« iz preprostega razloga, ker si o njenih težah še nismo čisto na jasnem, kot drugi najbrže tudi ne. Imamo že kak tucat prevodov in razlag, pa se te razlage in prevodi prav v kočljivih točkah med seboj bistveno razločujejo. Ugleden »štiridesetletnik« mi je celo rekel, da se samo proti okrožnici ne sme delati, pač pa je treba mirno iskati, od drugod smo zopet slišali, da je to »tako okvirna reč, da jo lahko vsak podpiše«. Našim študentom je bilo pa oznanjeno, da okrožnice ni dopustno znanstveno preresetavati, temveč da gre le za »vprašanje pokorščine«. In kdo nam je doslej povedal, kaj je to stanovska država, kako se taka država v praksi vidi?

Ko je nastopil v Nemčiji Hitler in preganjal brezbožne komuniste in jude, se je »Slovencu« zdelo, da že vzhaja zarja stanovske države in zlatega socialnega veka. Ko se je pa Hitler ob judih opeknel, nekoga pa pač mora pretepati, razpuščati in zapirati in se je zato lotil centrumarjev, je nemška zarja stanovske države v »Slovencu« hitro zašla. Vse oči so sedaj uprte v Dollfussa. Ta še ni rekel zadnje besede, vendar je tudi ta začel z razpuščanjem, odstavljanjem in zapiranjem, tako da se zdi, kot bi se vsaka stanovska država morala začeti s tem, da se najprej vsi režimu neprijetni »stanovi« razpuste in pozapro. Zato bi res želeli, da bi nam kdo vendarle končno avtoritativno malo podrobneje razložil, kakšna bo tista stanovska država, da bomo vsaj vedeli zavzeti svoje stališče. Dotlej pa moramo kar odkrito povedati, da pri najboljši volji ne moremo biti proti okrožnici »Quadragesimo anno« (čeprav bi nekateri to tako zelo želeli), kakor tudi ne proti tistim, ki nam iz raznih »kotičkov« vsak teden vpijejo, da hočejo »manj svobode, pa več ljubezni in pravičnosti«, da hočejo »v Kristusu prenoviti svet« itd. Kar začnejo naj, mi bomo zadnji, ki se jim bomo upirali. Samo to naj nam enkrat tudi povedo, kako bodo izdelali po teh vodilih »pravične družinske plače«, odpravili gospodarsko krizo, brezposelnost in hiperprodukcijo in podjetnike pripravili do tega, da se bodo odpovedali svojim »prekomernim« dobičkom, oziroma zgubi (saj pravijo, da že današnje socialne dajatve ogrožajo obstoj pridobitništva).

Vsako socialno gibanje, ki hoče odpraviti današnjo bedo in ustvariti ljudem boljše življenje, sloni na načelih krščanske ljubezni in pravičnosti, pa naj to prizna ali ne; vendar to še ni vse. To je le splošni človeški princip, po katerem je treba vsako družabno življenje urediti, da sploh more obstati, vendar zbirka principov še ni družabni oz. gospodarski red, temveč samo merilo, po katerem naj se konkretne gospodarske in sploh družabne forme urežejo. Sistem teh form in uredb, če so gospodarsko izvedljive in življenja zmožne, je šele gospodarski red. Za ta sistem in za te konkretne forme gre, ker splošno človeško in krščansko načelo pravičnosti in ljubezni med dobro mislečimi ljudmi ni sporno. Zato je v usodni zmoti tisti, ki nam prepeva o ljubezni in pravičnosti, če pri tem misli, da nam je o obnovitvi gospodarskega ali celo vsega družabnega reda sploh kaj povedal. Večina družabnih uredb in ustanov je prav zaradi tega tukaj, ker nikdar vsi ljudje ob vseh priložnostih prostovoljno nočejo biti dobri, pravični in socialno uvi-

devni. In zato imamo razne sisteme teh družabnih uredb in ustanov, ker je pri različnem kulturnem in gospodarskem stanju potrebna različna ureditev, da se doseže čim popolnejša socialna pravičnost, in ker so med ljudmi, kot o vseh drugih človeških stvareh, tudi o tem, kako bi se dosegla najbolj pravična ureditev družbe, različna naziranja. Kdor torej govori, da hoče urediti družbo po krščanskih načelih ljubezni in pravičnosti, ni proti nam ničesar povedal in zato z njim vse dotlej ne moremo biti v sporu, dokler ne pove, kakšen družabni sistem, kakšne gospodarske in politične uredbe hoče uporabiti, da bo z njimi dosegel pravično ureditev družbe.

Naši »štiridesetletniki« pa seveda nimajo nobenega sistema in jim za obnovo osnov današnjega družabnega reda tudi ne gre. Krščansko ljubezen in pravičnost in okrožnico »Quadragesimo anno« nam pa zato neprestano mečejo v obraz, da bi s tem v javnosti vzbudili prepričanje, kot da smo mi proti krščanskim načelom in proti papeškim okrožnicam in (kar je glavno) ker hočejo iz socialnega in gospodarskega problema napraviti — versko vprašanje. S tem bi nam radi izbili iz rok orožje svobodnega znanstvenega raziskavanja in kritike ter napravili iz socialnega problema vprašanje pokorščine do raznih avtoritet. Na ta način bi socialni val, ki se zliva preko Evrope, pri nas spet dobil obliko prave slovenske polarnosti: »klerikalizem—liberalizem« in spet bi se pri nas vsaka socialna reforma obravnavala glede svoje umestnosti in koristnosti samo iz stališča, ali je »katoliškega« ali »svobodomiselnega« izvora.

K sreči so pa tisti časi, ko bi tako prizadevanje šlo v klasje, minili. Vsa slovenska mladina je danes sklenjena brez ozira na svetovni nazor, ki ga drug pri drugem spoštujemo kot najsvetejše v človeku, kljub temu pa imamo trdno voljo, enkrat za vselej opraviti s tradicionalnim klerikalno-liberalnim bojevanjem z mlino na veter, ki je naš narod privedlo v tako žalosten položaj. Debate o dobrih in slabih katoličanih nas pa ni strah, kakor tudi ne o tem, če je mogoče ob kolektivni lastnini proizvodnih sredstev živeti po naukih katoliške cerkve in se zveličati.

Kar se pa tiče vprašanj, koliko sme biti materializma v gospodarstvu, da družabni red še ne bo materialistično usmerjen, da pa bodo ljudje navzlic temu siti in oblečeni; ter koliko zaslužka sme imeti podjetnik, da ne bo »prekomeren«, zguba pa tudi ne; in od kje izvira vrednost, ali iz dela ali iz kapitala ali iz obeh in če je vrednost sploh vrednost in če je, v koliko je, in če ima ta vrednost sploh kako vrednost za praktično gospodarstvo; ter katera lastninska oblika je moralno in gospodarsko opravičljiva, ali zasebna, omejena po družabnih vidikih, ali družabna, omejena po zasebnih vidikih — naj o tem razglabljuje katedrski filozofi.

Oblikovanje vesti

Prinašamo prevod drugega dela članka M. Pribille S. J. »Bedeutung und Bildung des Gewissens« Stim. d. Zeit, junij 1922, 9. zvezek.

Odločilna pomembnost vesti za vse človekovo življenje mu nalaga strogo dolžnost skrbeti za pravilnost njegovega notranjega kompasa. Različnost нравnih nazorov in нравne zablode nekaterih, različnost mnenj in nagnenj v lastnih prsah, nevarnost samoprevare in grenko izkustvo o krivdi in kesu opominjajo, da te naloge ni jemati prelahko. Ker je človek za svoja dejanja odgovoren, tedaj mora pač vsekakor paziti, da je vir njegovih dejanj čist.

Lastno premišljevanje in mirno pretehtanje položaja z vsemi okoliščinami so prvo in nenadomestljivo sredstvo pravega oblikovanja vesti. Človek pa pri tem more in mora uporabljati vedenje in izkustvo drugih. Seveda ni vsak poljubni primeren in poklican, da svetuje naši vesti. Pri resnem obolenju dobro premislimo, kateremu zdravniku zaupamo svoje telesno zdravje. Katolik ima razen naukov cerkve v izkušnem dušnem pastirju ne sicer nezmotljivega, vendar zanesljivega svetovalca, kateremu sme slediti v kolikor težki pomisleki v posameznem slučaju njegove avtoritete ne zrušijo.

Pri tej priliki naj omenimo vprašanje, ki ga stavijo neredko dobro misleči. Ne da se tajiti: Vednost pomnoži tako bolečino kakor tudi odgovornost. Ali ni radi tega bolje ostati v nevednosti in s tem tudi na svobodi in druge v njej pustiti? Ali ni upravičeno vprašanje Kasandre: »Samo zmota je življenje, vedenje je smrt?« In kaj koristi višje spoznanje, če нравna vrednost človekova zavisi zgolj od zvestobe svojemu lastnemu subjektivnemu prepričanju, naj bo to še tako nevedno in zmotno?

Vsekakor, večje spoznanje zveča težo odgovornosti; vedenje uniči privilegije nevednosti. Toda v vprašanju oblikovanja vesti nimamo zvečine nobene volitve ali hočemo vedeti ali ne. Izrecimo jasno: Naj bodo prednosti nevednosti in neumnosti še tako velike — saj so bili geniji, ki so v urah strtosti, ko so pod prokletstvom svojega bogastva vzdihovali, želeli, da bi bili rojeni omejenici — si neumnosti ne moremo dati, če je nimamo; kajti vedno čuječa vest sama sili k razjasnitvi vprašanj in pomislekov. Moremo sicer resnico in zmoto razširjati, toda naivno nevednost morejo sicer posebne okoliščine ohraniti, nikoli pa je ne moremo sebi ali drugi nam podariti.

Potemtakem je enostransko opazovanje, videti v višjem spoznanju samo obremenitev radi večje odgovornosti. So tudi prednosti vedenja. Pred svetlobo resnice se razprše megle blodenj, ki duha more in tudi srce vklepajo v vezi. »Resnica vas bo osvobodila« je rekel Kristus. (Jan 8, 22.) Veliko je kristjanov, ki jih mučijo dvomi in strahovi, ker niso dovolj poučeni in vidijo dolžnosti, kjer je Bog pustil svobodo. Vedenje uči sicer mnogo dolžnosti, ki jih doslej nismo poznali, toda obenem osvobaja od namišljenih dolžnosti in neutemeljenih pomislekov. Daje nam tudi orožje v roko, s katerim moremo boj življenja lažje in varneje bojevati.

Poleg tega ni naloga človeka, da se izogne odgovornosti in boju, temveč, da stremi v zaupanju na božjo pomoč za čimvečjo popolnostjo. Lažja in srečnejša je čednost naivnega otroka kot velikega učenjaka, toda tudi bolj neizkušena, nezavedna in manj zaslužna. Dobro pripominja Hieronim: »Med izoblikovano svetostjo in sveto preprostostjo je razlika kot med soncem in zvezdami.« — Popolnost ne obstoji v vednosti razuma, temveč v zvestobi volje napram opominom vesti.

Dolžnost človeka, da posluša svojo vest, ustanavlja zahtevo napram drugim, naj mu njegove vesti ne mešajo. Kdor vest moti in potvarja, greši težje kot oni, ki kažipote na križiščih prestavi. To velja posebno za starše, učitelje in vzgojitelje. Ne morejo biti dovolj previdni in oprezni, kadar gre za pouk v nravnih zadevah. Dvomljiv izraz, pretiravanje, slaba primera morejo vest človeka več let vznemirjati in voditi v zмотo.

Večkrat naletimo pri otrocih in mladostnikih na popolnoma napačno oblikovano vest, ki med zapovedanim in prepovedanim, težkim in malim grehom ne zna ločiti. Nedeljska maša in popoldanska pobožnost jim je isto, v vsaki opustitvi kake molitvice in v vsakem prestopku proti vljudnosti ali dnevnemu redu kakega vzgojnega zavoda že smatrajo za greh. Drugi smatrajo vsako laž, vsako sladkanje za težek greh. Tako se čutijo povsod ogrožene od smrtnega greha in pekla in pridejo celo do mnenja, da je življenje brez težkega greha praktično sploh nemogoče, mnenje, ki ima za nravno življenje usodepolne posledice.

Zmeda vesti je navadno zelo velika na seksualnem polju, kjer se strašijo izpraševati in radi neznanja čisto naravne stvari povečavajo v strahotnost, pod težo katerih duša skoro obupa. Kako često se tu pušča v nemar priprosto in jasno načelo, da je težek greh mogoč le po jasnem spoznanju in s svobodnim napačnim hotenjem. S pretirano napačno sramežljivostjo more vzgoja zaiti v smer, ki ima že skoro manihejske poteze in vse polje čutnega smatra kot izključno domeno hudiča.

Važna, toda tudi težka je naloga vzgojitelja, da pametno prepreči zmedenost vesti. Naj pomisli, da to, kar je njemu samoobsebi razumljivo, otrokom še dolgo ni jasno. Naj se ne straši truda ponavljanja. Naj se tudi ne straši svobodi vesti utrditi pot, tudi če je nevarnost, da lahkomiselni to svobodo izrabljajo. Je še vedno bolje, da ljudje iz lahkomiselnosti delajo male grehe, kot da bi radi zmotne vesti delali težke. Naravno, da je treba poudarjati, da pojasnilo, da je greh mali, še nikakor ni odobravanje ali dovoljenje zanj. Motiv strahu naj pri otrocih ne stopa v ospredje, ker nič bolj ne moti vesti otroka, kot trajno stanje strahu.

Vpogled v pravice in dolžnosti vesti nas nauči v življenjskih vprašanjih ugotoviti potrebne zaključke. Naj omenim dve posledici splošnega pomena.

Ker stoji tudi iskanje resnice pod vodstvom vesti, je važna uporaba vesti za mnogo osporavano vprašanje glede neodvisnosti znanosti od predpogojev, kar se je mnogokrat poudarjalo proti katoliški znanosti. Da ni spoznanja, ki bi bilo brez predpogojev in da ga ne more biti, o tem je popolna skladnost pri vseh onih, ki so o stvari resno razmišljali. Učenjak ravnatoko kot vsak drug človek ne more sebe zatajiti; on stoji pod vplivom pridobljene vzgoje in svoje okolice in je tem vplivom tembolj izpostavljen, čim manj se jih zaveda. Tisti, ki se toliko hvalijo s svojo svobodo, so največkrat najbolj nesvobodni. Kar pa moramo od vsakogar, torej tudi od učenjaka zahtevati, je to, da po najboljši volji in vesti stremi za resnico. To je tudi katoliški učenjak ne le upravičen, temveč tudi dolžan. Da ni vedno pri vseh volje do resnice napram neprijetnim dejstvom, je treba priznati, kar pa se dogaja tudi drugod.

Koliko zavisi pri iskanju resnice od vestnosti iskateljev, ni potreba še pobliže razpravljati. Vsa lažizanost naših dni s svojo frazersko veličino bi bila v trenutku uničena, če bi ljudje svojo vest vzeli resno.

Spoštovanje pred vestjo določa tudi zadržanje katolikov napram drugovercem. Protestanti imajo o tem zelo čudne in krive pojme, kot da bi katoličani hoteli ali smeli koga zapeljevati, da naj dela proti svoji vesti. Protestant sme

po katoliškem nauku šele takrat prestopiti h katoliški cerkvi, če se je notranje o resnici njenega nauka prepričal. Samo zunanji prestop bi bilo treba zametati in ne bil bi pred Bogom zasluženje, temveč greh. Dokler protestant veruje v resničnost svoje vere, ni ne le upravičen, temveč celo dolžan ostati protestant in more kljub svoji zmoti delati za svoj blagor, če zvesto živi po svoji vesti. Če katoličani ne opuste upanja na zopetno vrnitev drugovercev in zato po Kristusovem vzgledu molijo, tedaj te vrnitve ne mislijo izvesti z zunanjo silo (tudi če bi tako moč imeli), temveč po poti razsvetljenja in prepričevanja. Do takrat pa moramo med seboj v potrpežljivosti in ljubezni živeti in tuji vesti dovoliti, kar zahtevamo za svojo.

Kdor pazljivo premisli nauk o vesti, kakor ga v soglasju s pametnim razumom katoliška cerkev jasno podaja, ta mora v tem spoznati moment spravljalivosti, ki veže vse ljudi. Ta nauk je naravnost visoka šola prave tolerance; združuje vse ljudi, naj so po dogmah in mnenjih še tako razdeljeni, v enotnosti velike naloge: čistiti svojo vest in po njenih navodilih živeti. Kakor je nadvse visok pomen vesti, tako je važno, da vsak čuva nad pravilnostjo svoje vesti. Mi moramo instrument najprej uglasiti, da dá jasen in čist glas in potem po njegovem ritmu pot našega življenja usmeriti.

Sicer ne bomo na zemlji nikdar dosegli, da ne bi nikoli dih dvoma ali nezvestobe kalil naše vesti; toda v stremljenju k temu visokemu cilju izpolnjujemo zapoved dopolnitve, ki jo je Bog položil v našo naravo. Pot k veličini in svetosti vodi preko pokorščine svoji lastni vesti. Od tega, kako se obnašamo napram njenemu prigovarjanju, zavisi naša vrednost ali nevrednost, prokletstvo ali blagoslov. Vestnost je zapopadena v vseh čednostih, obenem je tudi podlaga notranjega miru in prave sreče. Kajti to je naša hvala: pričevanje naše vesti, da smo v preprostosti in iskrenosti pred Bogom, ne v meseni modrosti, ampak v milosti božji živeli na svetu. (2 Kor. 1, 12.)

M. Jč.

Zakaj je padel Alfonz XIII.

Španija, Španci in njihova kultura — vse to nam je kljub velikim dogodkom zadnjih let še vedno neznano. In vendar je kultura tega evropskega kontinenta tako samobitna in posebna, da jo ločijo od ostale zapadne kulture prav ostre meje. Duhovni svet tega polotoka je zelo daleč od našega. Navzlic znakom degeneracije, ki se kažejo kakor močno v celotnosti zapadnega sveta tudi na tem kosu z veliko tradicijo prepojene zemlje, je vendarle tu še ogromno naravnega zdravja. Zdi se, da postajajo prav tu obratno kot drugje na zapadu zdravi elementi vse jačji in da bodo zrasle morda prav tu sile, ki bodo izvršile — seveda drugače — na zapadu to, kar je delno izvršila na vzhodu revolucionarna Rusija.

Prav svojevrstno in pod čisto posebnimi vidiki opisuje ta svet in zadnje velike dogodke na njem znani Mark Aldanov v pravkar izišli knjigi »nesentimentalnem potovanju po Evropi«. Ta bivši kemik v carski Rusiji, zgodovinar, jezikoslovec in romanopisec je našel v modernem reporterstvu svojo formo. Vendarle pa so njegove dnevna poročila kot delci v mozaiku gledanja na svet. Pisatelj se je odločil napraviti prerez skozi politični svet leta 1930. In vendar je v vseh izvajanjih prav najnovejši, povsod te pripelje do neke ure l. 1932., ko je delo zaključil. V tem pa je nakopičeno vse, kar je kot znanstvenik in pesnik v dolgih letih razmišljal in čital; in tega je ogromno. Okvir vsemu pa dajejo trenutni vtisi potovanja l. 1930.

Revolucija l. 1930.

Meseca avgusta l. 1930. so voditelji strank na tajnem zborovanju v San Sebastianu sklenili načrt za boj proti dinastiji in diktaturi Alfonza XIII. Prevratni načrt je predvideval vse podrobnosti od proglaša na narod in zasedbe brzojavnih uradov do seznama

članovčasne vlade. Na odločno zahtevo Alcala Zamore je bilo tudi sklenjeno, da more kralj takoj po prevratu neovirano bežati. Določene so bile smernice prvih odredb nove vlade. Vse drugo je bilo prepuščeno cortes-om (parlamentu), ki naj bi se sklical prav kmalu.

Kot znano do oboroženega prevrata sploh ni prišlo. Po splošnem naziranju je bil prevrat dobro pripravljen in bi se izvršil tudi tedaj, če bi se kralj ne odrekel prostovoljno. Udeležene stranke so pogodbo izpolnile do kraja. Državniki in zgodovinarji v zmagovitem navdušenju morda pretiravajo pomen izpolnjenega načrta (zgodovina dogodkov l. 1930.—1931. je popisana že v več knjigah). Sicer pa mora vsakdo priznati, da predstavlja španska revolucija v čisto tehničnem pogledu v prvem »stadiju« naravnost solski zgled posrečenega prevrata. Ze samo to dejstvo zbuja veliko zanimanje za španske dogodke. Nekatere druge okolnosti pa to zanimanje še povečujejo: kralj Alfonz XIII. in Primo de Rivera sta bila vendarle pomembna moža. To trdim na podlagi dejstev, tiskanih izjav in mojih razgovorov, ki sem jih imel v Madridu z najbolj uglednimi državniki, ki so bili pretežno izraziti nasprotniki bivšega kralja in umrlega diktatorja. Če pomislimo, da so sedeli včasni vladi po splošni sodbi najboljši in najbolj nadarjeni voditelji španske demokracije, nam postane očitno, kakšen pomen imajo dogodki v Španiji za moderno državništvo (tudi čisto teoretično). Izzivajo vprašanja prav splošne važnosti: ali je možna prava konstitucionalna monarhija s sposobnim in nadarjenim monarhom na čelu in pod kakimi pogoji? Ali je mogoča diktatura v tisti obliki, v kateri jo je hotel udejestviti Primo de Rivera? Ali je po nasilnem prevratu, ki ni postal kompliciran po posledicah vojne (Rusija), mogoča ustanovitev trajnega demokratičnega režima? V naslednjih poglavjih bom podal le nekaj gradiva za rešitev teh vprašanj, ne da bi jih skušal vseskozi razrešiti.

Dežela in njena kultura.

Po Španiji sem potoval pred 18 leti. Vtis je bil isti ko sedaj: krasna, očarljiva, sončna dežela, najbolj prijazen in vljuden narod na svetu, nenavadno splošno veselje do življenja. V sijajno-tragični zgodovini je dežela ustvarila največjo svetovno državo, bila je najjačja pomorska vojna sila — danes pa težko zmaga Marokance; Španci so odkrili Ameriko — vzeli so jo pa drugi. — Zgodovina je vtisnila narodu ponosen in viteški značaj. Špansko časopisje je izvrstno; ne le radi spretno priredbe in dobre informiranosti, ampak ga odlikuje vljuden, viteški ton člankov. Ze naslovi s svojo blagovčnostjo ti izvabljajo smehljaj. Republikanski publicisti se apostrofirajo med seboj sila dostojanstveno: »naš stari spostovani lucador (tekmovalc) don Evariste Perez del Castro«, ali »naš stari vse časti vredni bataillador (borilec) don Melchiar Alvarez y Gonzales«. Tako je treba pisati. Skoraj enake vljudnosti so deležni tudi nasprotniki. Dostojno pišejo o Primo de Riveri, o Berenguer-ju, o kralju, ki ga nazivljejo z »don Alfonso«. Vendar se že kažejo simptomi, ki napovedujejo konec tej tradicionalni vljudnosti.

Republikanski ministri govore.

Ministričasne vlade so zelo prijazni. Gotovo so preobloženi z delom, pa vendarle sprejemajo časnikarje in književnike in se z njimi prav na široko razgovarjajo. Ton španskih ministrov je miren pa izrazit. Pripominjam, da ne izgledajo utrujeni, kot sem to opazil pri ministrih ruskečasne vlade l. 1917. — »Kar delamo mi, bi mogli označiti kot pravno revolucijo. Imeli smo srečo, da je prešla oblast v naše roke kot posledica zakonitih volitev,« mi je dejal pravosodni minister de Los Rios. »In tako gremo naprej: nič nasilja, nič nereda, nič protizakonitega. Izkoristili bomo ruske izkušnje in udejestvili to, kar se tam ni posrečilo. Sprašujete o bolševiški nevarnosti. Zagotavljam vas, da je to bajka. Komunizem ne odgovarja španskemu značaju. Španec ne prenese srove sile. Pa saj pri nas bolševikov niti ni. Se naši sindikalisti sovražijo komunizem.« — Minister, znani učenjak in pisatelj, je govoril zelo lepo, a žal me njegovi zaključki niso mogli zadovoljiti in sem mu dejal: »Gospod minister, vi trdite, da se komunizem ne prilaga španskemu značaju. Ali mislite, da se prilaga ruskemu? Pravite, da trenutno nimate bolševikov. Lenin je v šali dejal, da sta bila l. 1917. v Rusiji le dva pristna komunisti: on in njegova žena. Pravite, da tudi ni povoda za ljudsko nezadovoljnost. A ta lahko prav hitro izbruhne, saj vaša valuta vztrajno pada in zna priti tako daleč kot po vojni v Nemčiji.« — »Proti druginji nastopamo že sedaj,« mi je odgovoril minister; »do oktobra bomo izvedli radikalno agrarno reformo. S tem si bomo nakopali kakih 20.000 sovražnikov, pa tudi ogromno množico zvestih pristašev in komunisti naj kar skušajo pridobivati tiste kmete, ki bodo dobili zemljo.« — To zadnje je pač pomemben argument. Se isti dan mi je povedal finančni minister Prieto tudi drugega: »Nobeni tuji sili ne more biti na tem, da bi v Španiji zrasel komunizem.« Ta je še močnejši. In vendar...

Cortesi.

Poslojpe parlamenta je zelo priprosto na zunaj in tudi notranjščina je taka. Tudi poslanci so sila preprosto napravljeni, še platnene jopiče vidiš. Začudi te tudi mladost večine poslancev; stare »preizkušene« lahko prešteješ na eni roki. In vendar je bila parola prvih prevratnih mesecev: »Zakonodajni zbor bo vse uredil.« A »stari« imajo med to »mladino« silen vpliv, tako da glasuje, kakor ji ti svetujejo. Psihologija te parlamentarne dvorane precej odgovarja psihologiji prvim dnevom konventa. — V sobi za goste mi je neki poslanec razlagal podobno kot ministri: da o boljševiski nevarnosti ni govora, da se bodo s Katalonci že sporazumeli in da kak vojaški prevrat ni mogoč. — Tujega časnikarja, ki je že 20 let v Španiji, sem vprašal, če je to kak naročen oficieren optimizem, ali pa morda res tako mislijo kot govore. »Kaže, da res vsi tako mislijo in da imajo prav,« mi je dejal. — Otvoritev cortesov. O Alcali Zamori ne pravijo zaman, da je kralj govornikov. Njegov otvoritveni govor je bil sicer umerjen, a sijajen. Njegove besede: »Privedli smo državo do zakonodajne skupščine!«, so zvenele čisto drugače kot podobne l. 1918. v Rusiji. O sebi je dejal Zamora (veren katoličan), da je otvoritev cortesov največja čast v njegovem od Boga prejetem življenju, njega najvišja točka; od sedaj naprej se začne sestop. — Zdi se, da ta človek ne goji preveč osebnih iluzij.

Le trije politični jetniki!

Nameraval sem poizvedeti tudi za mnenje pristašev starega režima o današnjem položaju v Španiji. Ko sem zvedel, da je večina odgovornih nosilcev prejšnjega režima zbežala v inozemstvo in da je ostal v Španiji samo eden, to je bivši pravosodni minister Galo Ponte, sem sklenil obiskati ga v zaporu. Sinorita Vittoria Kent, članica cortesov, je ravnatelj vrhovne uprave zaporov. Zato sem moral k nji. Mesto nje me je sprejel njen pomočnik — ravnatelj. Ko sem mu povedal, da bi rad govoril z bivšim ministrom, mi je odvrnil, da se moram obrniti na pravosodnega ministra. »Mi vam moremo dovoliti le ogled zaporov in še to bi želeli, da bi se zgodilo proti jeseni, ko bomo zapore primerno modernizirali in bodo že urejeni novi prostori za obede, kopalnice itd.« — Vprašal sem ga, če bo vse to le za politične zločince. Dejal mi je, da za vse. Sicer pa da imajo le tri politične jetnike. O tej izjavi podravnatelja seveda nisem mogel dvomiti. (Vsekakor se je do danes položaj že precej izpremenil.) Toda tedaj sem se resnično čudil: le trije politični jetniki, in to v času revolucije! V Franciji ali pa v Angliji jih je trenutno prav gotovo mnogo, morda celo več sto. Seveda tu niso šteti tisti, ki so pod vojaško upravo; med temi je general Berenguer, naslednik Primo de Rivero, ki je bolan. Kot ječa mu je na razpolago cel grad. On prav za prav ni bil diktator pa tudi ne šef ustavne vlade. V njegovem času se je revolucionarno gibanje zelo razširilo. O njem pravijo: ni slab človek. Toda v politiki pač nihče ne da niti pare za dobro srce.

Pravosodnega ministra je moja prošnja očitno začudila, vendar mi je dejal, da z njegove strani ni ovire. »Nočemo nič skrivati. Vendarle o tem vprašanju ne morem odločiti brez notranjega ministra.«

»Porok aristokracije.«

Za revolucionarno vlado je notranji minister malo nenavaden, saj je brat vojvode Maura in sin znanega državnika in večkratnega premiera iz časov Alfonza XIII. Minister je človek zelo umerjenega naziranja, veren katoličan in po naravi nikakor ne revolucionar. V Rusiji so bili l. 1917. na vladi »poroki demokracije«. Don Miguel Maura pa se mi zdi, da je v tej vladi »porok aristokracije«. Tudi ta minister je reagiral na mojo prošnjo prav tako kot pravosodni. Lahno se je začudil, a takoj dovolil. O položaju v državi je izrazil iste nazore kot drugi pristaši nove vlade: vse gre dobro, ni nikake nevarnosti, o boljševiskih more biti prav tako malo govora kot o obnovitvi starega režima. Vprašal sem ga, česa je obdolžen Galo Ponte. Dejal mi je, da je bil pač pravosodni minister v vladi Primo de Rivero in da bodo cortesi odločili, če se bo začelo proti njemu postopanje. — Je pač težaven (in pogosto nerešljiv) položaj vsake vlade po kateremkoli državnem prevratu. Novi režim hoče kaznovati najbolj obsovažene stare režimovce po geslu: »Brez kazni jih pa vendar ne moremo izpustiti.« Toda po katerih zakonih naj bodo sojeni. Saj so delali v popolnem soglasju s svoječasnimi zakoni. Če ima nova vlada srečo, da se izkaže, da so stari ministri v nekaterih stvareh kršili prejšnje zakone — je zadeva bistveno poenostavljena. Kaj pa, če so najbolj obsovažena njihova dejanja prav radi tega, ker so posebno točno izvajali nekdanje zakone? Zato v vseh preiskavah in procesih, ki jih naperijo zmagovalci proti svojim političnim nasprotnikom, vlada veliko polovičarstvo in neresničnost.

Carcel modelo.

Ječa »Carcel modelo«. Pred kakimi tridesetimi leti je bila svetoven vzorec in so jo kazenskopравни učbeniki pač preveč idilično slikali. Kljub lepi ureditvi je vendarle ječa,

nad katero je razgrnjen oblak žalosti. To ni idila. V daktiloskopičnem oddelku ima vsak jetnik svoj list z odtisi prstov; tudi politični jetniki. »Če se ne motim, je bil v vaši ječi še prejšnje leto sedanji predsednik vlade?« Ravnatelj se mi je v zadregi nasmehnil: »Da, tu je bil.« — »Ali morem videti njegov list?« — Malo obotavljajoče: »Zakaj pa ne... A res ni nič interesantnega na njem.« — Predstojnik oddelka brž najde list: številka 70.795. Rodbina: Alcalá Zamora. Ime: Nizeto. Starost itd. Dva prstna odtisa, nato znaki in številke. Ne vem, koliko vilic, delt in psevdodelt je na prstih bodočega predsednika republike. Za razna zgodovinsko-filozofska razglabljanja je daktiloskopična soba madridske ječe kaj pripraven kraj. Naj še pripomnim, da sta oba ministra, ki sta mi dala dovoljenje za obisk pri Galu Ponte-ju, sama komaj pred nekaj meseci zapustila »carcel modelo«. Ali je to samo španski pojav? Ali niso sedeli po ječah tudi Clemenceau, Mussolini, Pilsudski in drugi?

Don Galo Ponte mi je smehljaje podal roko skozi omrežje. Vprašal sem ga po vzrokih njegovega zapora. »To bi morali vprašati sedanjo vlado. Jaz se ne zavedam nobene krivde. Tu sedim že 65 dni, a obtožnice se nisem videl. Ravnajo pa z menoj dobro,« mi je odgovoril. Omenil sem mu, da je bil dolgo časa pravosodni minister in najožji sodelavec Primo de Riverre. »Sem bil. In na to bom ponosen vse življenje. General je bil genijalen človek. Veliko dobrega je storil za Španijo.« Bivši minister mi je našteval dolgo vrsto ukrepov. »Tako smo zagotovili Španiji šest let procvita in napredka. Krvi nismo prelivali. Pod diktaturo ni bilo nobene politične usmrtitve in tudi naši največji sovražniki morajo priznati, da nismo počeli grozovitosti. V tem oziru je bila to diktatura nekega novega, posebnega tipa.« Vprašal sem ga, če verjame, da more obstati diktatura, ki ne mori in ne počenja grozovitosti. Odgovoril mi ni. Vprašal sem ga o političnem položaju. »Zvestobo sem prisegel kralju, republiki je ne bom.«

Seveda je nerodno in odveč spraševati, ali so tudi pod diktaturo sedeli ljudje po ječah in niso bili obtoženi. Samo po sebi se razume, da so in še več ko sedaj. Seveda pa bi se mi, ki smo videli že vse kaj drugega, gotovo ne zgržali preveč nad takimi »grozovitostmi«. A vsi ti ljudje, monarhisti in republikanci, niso še doživeli prave diktature in prave revolucije. Morda jo še bodo. — O razgovoru z Galo Ponte-jem sem pripovedoval enemu izmed najbolj pametnih voditeljev španske revolucije: Gotovo je moral biti Primo de Riverra močna osebnost, če še danes vzbuja v svojih sodelavcih taka čustva. »Seveda je bil,« mi je odvrnil. »A genij ni bil, čeprav mu ne morem odrekati niti razumnosti niti darovitosti, niti osebne postenosti, kaj šele pristnega patriotizma. Res je tudi, da ni bil za teror. Diktatura Primo de Riverre se ne da primerjati z Mussolinijevo, s Stalinovo pa celo ne. Bistvena hiba njegove osebnosti je bilo pomanjkanje neke politične kulture in neizravnosti njegovega značaja. Njegov sistem je bil zanič.«

Kralj Alfonz XIII.

Popoln naslov tega kralja je tako dolg, da bi ga komaj obseglo nekaj strani. Dovolj je, če povem, da obsega ta naslov 26 kraljevskih kron, ne vstevsi vojvodske, knežje in druge. Poskus, da bi uresničil pravice iz teh naslovov, bi zapletel Spanijo v vojno s Francijo, Avstrijo, Anglijo, Belgijo, Italijo in Združenimi državami. Oče Alfonza XIII. je bil Bourbonec, mati pa Habsburžanka. Bil je torej najbolj »plemenit« človek na svetu. »Modra kri« je igrala važno vlogo v njegovi psihologiji. Se nekaj drugega je treba vedeti: Alfonz je bil rojen kot kralj. Na prvi pogled se zdi, da to ni važno, ali je kdo rojen kot kralj ali kot prestolonaslednik. Človek, ki je bivšega kralja dobro poznal, pa mi je dejal, da je ta okolnost že naprej določila njegov značaj. L. 1886. je bilo za Spanijo zelo pomembno ali bo rodila kraljica sina ali hčer. Če bi prišla na svet še četrta hči, bi bilo konec direktne linije bourbonske dinastije. Ko je tedaj 17. maja popoldne prišel na svet med velikimi in sijajnimi ceremonijami španskega dvora deček, poročajo, da je navdalo vso Spanijo veliko veselje.

Kralj je imel tri vzgojitelje. Deček je bil sila nadarjen in priden pri učenju. Pripovedujejo, da se je s petnajstimi leti naučil celo špansko ustavo iz leta 1876., okoli 30 tiskanih strani, na izust. To mu je pozneje mnogokdaj zelo koristilo na ministrskih sejah. Spanija ni bila tako zelo monarhistično utrjena kot so hoteli vedeti nekateri. Saj so se v preteklem stoletju kar trikrat menjale dinastije in nekaj časa so imeli celo republiko. Zato je tudi priljubljenost, katero je Alfonz XIII. užival v svoji mladosti, čisto njegova zasluga. Mladi kralj je bil po splošnem mnenju izredno bister, prijazen in preprost, »Spanec do mozga«, — sploh »charmeur«, s čemer so označali vse te njegove lastnosti. — Kralj je znal ustavo na pamet, a kar je še važnejše, je to, da jo je tudi strogo izvajal. Kljub raznim mladostnim kraljevim izpadom se je v Španiji izvajal prav do l. 1923. celoten parlamentaren red tako strogo, kot v Angliji. Na vladah so se vrstile prav različne stranke in v vseh primerih je kralj klical k sebi razne parlamentarne veličine, se z njimi posvetoval in nato dal nalog za sestavo vlade — vse do zadnjega padca. V nekaterih pogledih je bil uvedel kralj celo novosti. Tako je poklical l. 1913. med drugimi tudi voditelja socialno republikanske zveze Azkarate-ja,

ki ni bil poslanec. V onih časih kaj takega ni bilo v navadi. Danes n. pr. predsednik francoske republike ob običajni vladni krizi nikdar ne vabi k sebi predstavnika monarhistov, čeprav je bil Leon Daudet dalj časa poslanec. Socijalisti so vabljeni v grad šele po vojni. Alfonz je dejal omenjenemu voditelju, da se namerava v bodoče posvetovati tudi z republikanci in socijalisti, saj tudi ti izražajo javno mnenje. »Jaz se smatram kot predsednika republike,« je doštavil. Ta razgovor je vzbudil veliko senzacijo.

Zakaj diktatura?

Čisto naravno tedaj nastane vprašanje, zakaj je človek, ki je skozi 20 let taktno in razumno vršil dolžnosti konstitucionalnega monarha, namah prešel k diktaturi. To vprašanje sem stavljal vsem španskim politikom, s katerimi sem govoril. Republikanski so mi odgovarjali vsi enako: da se je kralj ustrašil odgovornosti za poraz v Maroku, katero bi mu parlamentarna preiskovalna komisija utegnila naprtiti. Konservativni politiki mi niso odgovarjali nič manj enotno: l. 1923. je bilo parlamentarno življenje v Španiji že čisto degenerirano. Vse kombinacije, da so bile preizkušene in da je bilo vedno slabše. Korupcija in zagrizena strankarska gonja, da je dosegla nesluten razmah, zato kralju ni ostalo drugega kot diktatura. — Ne morem reči, da so me ti odgovori zadovoljili. Kajti iz odgovornosti za Maroko bi v skrajnem slučaju lahko nastalo to, da bi preiskovalna komisija, seve v sila vljudni obliki, predložila kralju, kako nesrečno je posegel v vojaške zadeve. Riziko diktature je bil gotovo večji. O tem si je moral biti kot razumen človek na čistem. — Tudi drugo razlaganje ni nič boljše, marveč naravnost banalno: v vseh časih namreč utemeljujejo nastanek diktatur s politično degeneracijo, korupcijo, zagrizeno strankarsko gonjo itd. Težko je misliti, da bi diktatura izboljšala politične razmere, saj to niti ni bila njena naloga. — Vprašanje konstitucionalne monarhije in osebne moči se običajno presoja le s političnih vidikov. A možen je tudi drug način opazovanja. Za oblikami stojte vendarle ljudje; razen državnega prava in državniške logike je na svetu tudi še — psihologija.

Zenitev — atentati.

Gotovo pa je težko razumeti psihologijo človeka, kateremu je vse življenje v naprej predpisano po ustavi, etiketi in tradiciji. Kralj je l. 1906. poročil angleško princeso Battenberg. V poročni sprevid je 31. maja vrgel nek mlad človek prav pred kraljevo kočijo velik šopek rož. Sledila je grozna eksplozija. Ta atentat spada med najbolj grozne teroristične akte v zgodovini, saj je bilo mrtvih 37 ljudi, ranjenih pa več ko sto. Šopek anarhista pa je slučajno zadel na telefonske žice in sta tako ostala kralj in kraljica nepoškodovana, le kraljičina poročna obleka je bila vsa krvava in v kočijo je priletela glava gardnega trobentača. Anarhist Matteo Morral, ki je vrgel bombo, je v splošni paniki ušel. Šel je v neko uredništvo in ko je ostal sam z glavnim urednikom, se mu je predstavil, obenem pa ga je opozoril, naj ve, da je njegov gost. Urednik Nakens ga je prenočil in mu drugo jutro dal denar za beg. V pariškem ekspresu je atentatorja neki agent spoznal in ga hotel aretirati. Morral pa je ustrelil agenta in še sebe. Nakens je bil obsojen na 9 let. — Atentatov na Alfonza je bilo sploh veliko. Nekega dne l. 1913. je na ježi skozi Madrid stopil predenj anarhist Sanchez Allegre in iz razdalje štirih korakov oddal nanj tri strele; konj se je vzpel in vsi strelji so šli v konjska prsa. To je bilo kmalu po razgovoru s socialno-republikanskim voditeljem. Nad atentatom so se posebno zgražali v levičarskih krogih. Socialno republikanska stranka mu je čestitala k srečno prestani nevarnosti in mu ob odhodu v Granado priredila velike manifestacije.

Morralov atentat pa je imel še druge posledice. Ugotovilo se je namreč, da je bil ta anarhist pred leti v službi založnika Ferrer-ja. Le-tega so hoteli že tedaj samo zaradi tega dejstva obsoditi, seve mu niso mogli ničesar. Pozneje pa so ga kratkotalo spravili v zvezo z nemiri v Barceloni in ga l. 1909. — nedolžnega usmrtili. Vsa Evropa je bila takrat razburjena: nemško, francosko, angleško in italijansko časopisje je bruhalo ogenj in žveplo na španske inkvizicijske razmere, sklenjen je bil gospodarski bojkot Španije. Vsem pa je prednjačila Italija, kjer so delavci štrajkali in meščani na zborovanjih burno protestirali proti »teptanju večnih načel svobodne misli in besede«. Španska vlada ni marala predložiti kralju pomilostitvenega predloga. Kralj pa se je skliceval na vlado.

Zmaga srednjeveške politične doktrine.

Po starem biografskem receptu bi morali sedaj omeniti, da se začenja tu nekje »kriza«, ali pa da se je izvršila v tem človeku neka »notranja sprememba«. V njem sta bila dva svetova. Na eni strani je bil pameten, liberalen in moderen monarh, ki je spretno in taktno vršil ustavne posle. Za tem pa se je skrival zadnji bourbonski Habsburžan, ki je ne le ustavo zaničeval in sovražil, marveč tudi ves modernizem in demokracijo. Liberalni monarh je brez vsega podpisoval papirje, ki so mu jih predlagali ministri, pravi kralj pa si je mislil (in

pozneje tudi izjavljaj), da so njegovi ministri sami tepci. Liberalni monarh se je smatral za predsednika republike, dejanski pa je živel v njem čisto srednjeveška politična doktrina. Pesniki biografii s spoštovanjem pravijo temu »duševna kriza«. V politiki pa se označa to kot sprememba nazorov. — Alfonz XIII. — po naravi bister in energičen človek — je prenašal to življenje 30 let, a po tem času je v njem vendarle zmagal njegov pravi značaj. Psihološko gledano je bila španska diktatura revolta človeka, katerega je življenje ponižalo v orodje. Drugi zunanji dogodki so potek le pospešili. 25letno mirno vladanje ni pokazalo nobenih uspehov: kralj pravi, da je le predsednik republike, na cesti pa streljajo nanj in tudi njegovo družino vedno ogrožajo bombe.

General Primo de Rivera.

Politične prilike l. 1923. nikakor niso bile katastrofalne. Vendar so bili tedanji ljudski voditelji brez idealov in narod brez vere v bodočnost pred prav važnimi problemi: vojna v Maroku, teror, separatistično gibanje, proračunski primanjkljaj in propad discipline v armadi. — Tisti čas pa se je pojavil na politični pozornici nov človek don Miguel Primo de Rivera y Orbaneja, general, priljubljen v armadi, s sijajnimi vezetami pa znan med bogatim svetom. Začel je z govori in pisano besedo kritizirati parlamentarne vlade in si tako pridobil precej pristašev. Izgleda pa, da za državne posle vendarle ni bil zadosti pripravljen. »Bil je bolj pameten kot ženialen, v njem je bilo več pustolovca kot državnika. Zapustil je prav žalostno dediščino kot vsi diktatorji: razbite politične stranke, voditelje brez pristašev, razdejane finance, do temeljev omajani javni red, monarhijo v nevarnosti in razprtije v armadi.« Tako ga označa eden novejših španskih zgodovinarjev. — Nazori Primo de Rivero so bili malone negotovi. Politično je bil reakcionar, čeprav je stalno trdil nasprotno. Sicer pa navadno vsak diktator smatra vse druge diktatorje za reakcionarne, le samega sebe ne, le njegova diktatura kaže svetu nove poti. — Ustanovil je poldiktaturo. Izkušnja kaže, da nobena poldiktatura ne more dolgo trajati.

Izklicanje diktature.

Da bi kralj o nameravani revoluciji od zgoraj nič ne vedel, ni verjetno. Odnosi med kraljem in generalom so še danes nejasni. Dolgo so ugibali, da je kralj generalova figura, pozneje pa so spet trdili nasprotno. Resnica bo v sredini: Španijo sta vladala dva človeka. Dvomim pa, da bi bilo to duumviratsko razmerje kaj prijateljsko, zakaj le-takih duumviratov zgodovina skorajda ne pozna. — V noči 13. septembra 1923. so zarotniki izdali proglas na ljudstvo, v katerem so izklicali diktaturo. Zarotniki kot izgleda niso kaj dosti verjeli na uspeh, saj so imeli vsi pripravljene avtomobile za beg čez francosko mejo. — Dejanski pa se niso imeli s kom boriti. Z izjemo zadnje italijanske parlamentarne vlade, ki je tako umetniško odstopila svojo oblast Mussoliniju, zgodovina ne pozna podobnega primera. Pilsudski je imel po varšavskih ulicah pravcete bitke. Primo de Rivera je zavzel Španijo brez strela. Na prve vesti o uporu je vlada sklenila, resno govoriti z generalom. Vlada je imela še popolno oblast. Generali so se ponudili, da korakajo proti uporni Barceloni. — Prav poseben slučaj je hotel, da baš zunanji minister Santiago Alba tedaj ni bil v Madridu. Bil je najbolj energičen član vlade in hud nasprotnik vmešavanja armade v politiko. Prav tisti dan ga je povabil kralj k sebi v San Sebastian. Vzroka povabila mu ni navedel nobenega. Ko se je minister pozno zvečer po avtomobilskem sprehodu in večerji s kraljem vrnil na svoje stanovanje, ga je tam čakal telegram, ki mu je sporočil upor Primo de Rivero. Zaman se je trudil pregovoriti vlado na odločen odpor. Videč to in premišljujoč kraljevo zadržanje, je takoj podal ostavko in odpotoval v Francijo. Če je tako delal najbolj energični minister, kaj naj bi potem pač pričakovali od drugih. — Popolnoma zanesljivo se sicer ne dá trditi, da je kralj pomagal generalu pri uporu. Sedaj pa zatrjujejo njegovi sovražniki, da je že vsa zadnja leta pripravljaj državni udar. »Vse je razdejal,« mi je tolmačil ugleden politik. »Ščuval je eno stranko proti drugi, razdvajal voditelje strank med seboj, vsem pa obljubljal vse, a obenem nevidno skušal tudi vse kompromitirati.« Bilo kakor bilo, zaključek je znan: dva dni po uporu je sestavil novo vlado Primo de Rivera.

Zakaj je diktatura propadla.

Fouche je dejal: v politiki je najvažnejše, da vse storiš sam in da imaš oblast, vse drugo pride samo po sebi. Resničnost tega reka dokazujejo prav številni zgledi. To pa, kar se z oblastjo udelevi, je pogosto čisto različno od tega, za kar je kdo prevzel oblast. — Španska diktatura je improvizirala precej manj kot to delajo druge diktature. Morda pa je tudi boljše vsaj nekaj improvizirati kot pa živeti tja v en dan, pa brezskrbno in veselo voditi svet v propast, kakor to delajo danes pred našimi očmi bedasti evropski voditelji. — Vendarle ni dvoma, da je španska diktatura propadla sama v sebi. Zelo zanimivo je tedaj vprašanje: zakaj je diktatura propadla?

Ali zaradi gospodarskih težkoč? Če se ne motim, pravijo Angleži, da so slabši od navadnih lažnivcev prekleti lažnivci, a slabši od teh da so le še statističarji. Zato čitatelja nočem moriti s številkami. Gotovo je le to, da diktatura ni storila za kmeta skoro nič, za delavca malo, za industrijo pa veliko. Zdi se mi pa, da je na tej ploskvi težko voditi boj proti ideji diktature. Iz podobnih razlogov tudi ne kaže naštevati vseh poneverb, goljufij in finančnih skandalov. Tega je bilo tudi za časa starega režima več ko preveč. Gotovo se bodo ugotovile take in podobne stvari tudi za čas novega republikanskega režima. Kajti med »znake časa«, pod katerimi živi sedanji svet, spada tudi »Kreuger«. Kako naj tedaj za to dolžimo neko vladno formo.

Izrazit poraz je doživela diktatura na drugi fronti. Izkazalo se je pač, da ideja diktature ni združljiva z idejo svobode. To je bilo vse! A bilo je zadosti. Oblast so imeli pametni in zmožni možje. Vladali so brez velikih procesov in vešal. Pokazalo pa se je, da Spanci mnogi dajo na osebno svobodo, svobodno besedo in svobodno izvoljeno oblast. Toliko, da se je zrušila diktatura prav zaradi svojega bistvenega značaja. Bernard Shaw pravi, da svoboda ni potrebna za blaginjo ljudstva, marveč za njegovo zabavo. Tako je mislil tudi Napoleon. Naravnost hudo je, če se mora v 20. stoletju dokazovati prednosti svobodne besede. Humana španska diktatura ni vporabljala ne meča ne vešal za pokoravanje državljanov. Zadostovala je sama cenzura, ki je vzdignila sovraštvo vse španske inteligence proti Alfonzu XIII. — Kmalu po upostavitvi diktature so naslovlili zastopniki umetnosti in znanosti na diktatorja pismo, kjer so v vljudni obliki povedali, da nikakor ne idealizirajo prejšnjega režima in da se v kritiki španskega parlamentarizma tudi deloma z njim strinjajo. Hkratu pa ostro obsojajo političen sistem, ki ne priznava svobode mišljenja in besede in ga smatrajo zelo nevarnim.

Prava diktatura se bržkone ne bi dosti pomenkovala s takimi ljudmi. Poldiktatura pa je odgovorila z zasmehovanjem. Neki pesniki in učenjaki hočejo nekaj blebetati! Prav nasprotno, kot pravi znani aforizem, se dá res prav dolgo sedeti na bajonetih. A pravi despot mora iti pri svojih preganjanjih do kraja, se ne sme pred ničemer ustrašiti. Diktatura more trajati dolgo, poldiktatura ne. — Alfonz XIII. seve ni bil človek, na čigar besedo bi se mogel postaviti kot na skalo. To dokazujejo tudi izjave ministrov, ki so mu ostali zvesti prav do konca.

Agonija — padec.

28. januarja 1929 je izbruhnil med kraljem in generalom silen spor, tako da je general podal ostavko. Bil je čisto zrušen.

Konec generalske vlade, potlačena vojaška revolta, porast tajnih družb in republikanskega gibanja, buren proces proti članom sedanje začasne vlade, njihovi senzacionalni govori pred sodiščem, prizadevanja grofa Romanonesa, odločen nastop republikancev proti monarhiji — vse to je še v svežem spominu. Vse je čutilo, da se začinja agonija. Zvest svoji dvojni naravi je kralj zdaj brezskrbno in skeptično hvalil, da gre vse izvrstno, zdaj pa se skrivaj odpeljal v Escorial in tam na grobeh svojih prednikov dolgo molil. S svojim nemirnim duhom Alfonz ni bil primeren za vlogo umerjenega in odkritega monarha 20. stoletja.

Občinske volitve l. 1931. so mu zadale zadnji in odločilni udarec. Tedaj je spoznal, da se dežela ni izjavila proti vladi ali proti dinastiji, marveč prav proti njemu osebno. Odpovedal se je prestolu, pa je to odpoved tako formuliral, da prav za prav ni nikaka odpoved. To je juriste začasne vlade sila vznemirjalo, a kralj je bil že v Franciji. — Pariz ga je sprejel s preizkušeno izbrano gostoljubnostjo, s kakršno sprejema pobege boljševike in strmoglavljene kralje. — Skoraj vsa sodobna politika najde svoj zaključek s stanovanjem v Parizu. Razlika je le v kakovosti stanovanj. — Priredil V. P.

»Slovenske« poti v gospodarstvu

DRUGA PLAT ZVONA

V 6. številki »Besede« je ocenil g. dr. Jože Pokorn moje »Poglede na družabno in gospodarsko strukturo Slovenije«. Hvaležen Vam bom, če omogočite, da čujejo Vaši čitatelji tudi drugo plat zvona. Iz napisa, konca in večjega dela kritike same se vidi, da mi zamerja g. dr. P. zlasti nekatere pripombe in opazke, o katerih misli, da so docela netočne, razen tega pa škodljive slovenskim interesom.

Naj odgovarjam najprej na te osrednje točke njegove kritike.

Konverzija kron v dinarje.

O tem sem v svoji knjigi pripomnil: — Svoječasna izprememba kron v dinarje po kurzu, ki je ustrezal borznemu, a nikakor ne kupnemu vrednostnemu razmerju obeh valut, je bila po svojem učinku za kronsko

področje isto, kakor devalvacija denarne vrednosti...

Glavni koristniki take konverzije niso bili izven mej pokrajin, temveč v pokrajinah. Bili so to naši zadolženi hišni in zemljiški posestniki. —

S tem sem hotel povedati le staro resnico, da vpliva vsaka sprememba denarne vrednosti mnogo jače na v denarju izraženo imovino (dolgove in terjatve), kakor prinaša škoda ali koristi samim posestnikom novčanic.

Če trdi g. dr. P., da ugotavljam v zgornji pripombi, da je imela Slovenija od zgornje konverzije še korist in nikake škode, pobija nekaj, česar nisem nikjer trdil. Vprašanje, ali je povzročila tako izvedena konverzija padanje kupne moči krone, je lahko sporno. Ne smelo pa bi biti sporno med nama, če trdi g. dr. P. par stavkov potem, ko trdi, da je bil učinek te operacije deflacionističen, tole: Če sta imela krona in dinar isto kupno moč, pa se je zamenjal dinar za nove novčanicice al pari, krona pa v razmerju 1:4, je jasno, da je bilo vzeto imetnikom kronskih bankovcev $\frac{3}{4}$ njihove kupne moči, ker so se cene v doglednem času nujno izenačile. Po mojem mnenju padanje denarne vrednosti in naraščanje cen nista deflacionistična učinka. S podčrtano karakteristiko g. dr. P. se strinjam, v kolikor označuje razvojno smer. Glede trditve, da sta imela krona in dinar še l. 1920. na notranjem trgu isto kupno moč, pa ne morem reči ničesar drugega, kakor da to razmerje sigurno ni bilo kakor 1:4. Izpopolniti pa moram zgornjo ugotovitev g. dr. P. v toliko, da $\frac{3}{4}$ kupne moči pod pogoji, ki jih navaja g. dr. P., ne bi izgubili samo imetniki bankovcev, temveč vsi, ki so imeli v kronskih novčanicah izražene terjatve, kojih vrednost je, kakor običajno, vrednost novčanic samih za znatne zneske presejala. Iz tega sledi nujno drugi del moje trditve.

Vzemimo gospodarsko edinico, katere bilanca je izgledala pred konverzijo takole:

Aktiva:

Objekti, inventar:

7 milijonov kron (700.000 zlatih kron).

Pasiva:

Dolgovi:

3 milijone kron (300.000 zlatih kron).

Imovina:

400.000 zlatih kron.

Sledeč predpostavkam, ki jih je osvojil v podčrtanem g. dr. P., bi morali spremeniti to bilanco, ko so posledice konverzije nastopile, takole:

Aktiva:

Objekti, inventar:

7 milijonov kron (700.000 zlatih kron).

Pasiva:

Dolgovi:

3 milijone kron (75.000 zlatih kron).

Imovina:

625.000 zlatih Din.

Označba v zlatih kronah je potrebna, da se vidi gibanje realnih vrednot in realne imovine.

Ta šolski primer, ki ni izveden iz moje, ampak iz predpostavke g. dr. P., bo g. dr. P. morda vendarle prepričal, da trditve, da so bili zadolženi lastniki realnih vrednot vendar tudi koristniki napačno izvedene konverzije, ni napačna. Ako bi se bil g. dr. P. v igračko moje narodnogospodarske bilance malo poglobil, bi mu postalo jasno tudi to, da so morali biti ti koristniki dosti pomembnejši koristniki, kakor posestniki dinarskih novčanic. Pod predpostavkami dr. P. je dobilo 770 milijonov dinarskih novčanic, — kolikor jih je v državi takrat bilo —, z odkupom teh novčanic po borznem kurzu za 580 milijonov dinarjev preveč. To bonifikacijo bi moralo kriti vse gospodarsko področje naše države. Ako bi odpadlo od tega 13% na Slovenijo (po davčnem kvocientu), bi imela od tega Slovenija 75 milijonov Din škode. Ako pa kupna moč ob času konverzije le ne bi bila kakor 1:1, bi bila ta škoda za toliko manjša. V kronah izražene terjatve razne vrste pa so znašale ob času konverzije gotovo par milijard kron. Pri vsaki milijardi so upniki, — vse pod predpostavkami g. dr. P. — za 750 milijonov kron (187 milijonov Din) izgubili, njihovi dolžniki pa za ravno toliko pridobili. Nisem pa čital, da bi bil v slovenskem časopisju kdaj kdo na to opozoril. Zato sem opozoril na to vsaj post festum kot kroničar, da bi postavil stvari na pravo mesto. Dobiček države in izgubo imetnikov kronskih novčanic računa g. dr. P. na drug način. Tudi tu pa bi prišli do istega rezultata, ako bi g. dr. P. ne prezrl, da bi morala kriti država večje izdatke z davki in da bi odpadel od tega kritja en del na Slovenijo. Ker se v osnovnih trditvah z g. dr. P. tako lepo ujemava in se razhajava šele v enostavnih dedukcijah iz njih, — lahko puščam težja in spornejša vprašanja o valutarnih učinkih konverzije v tej polemiki ob strani. O tem bi moral polemizirati s kritiki, ki bi oporekali zgornjim osnovnim trditvam.

Naša davčna obremenitev.

Še hušji greh sem napravil po mnenju g. dr. P. z ugotovitvijo, da davčna obremenitev Slovenije leta 1929. v svoji sumarni vsoti ni bila previsoka.

Pri tem je g. dr. zopet prezrl, da sem tu dostavil: — Se manj pa seveda ostalih pokrajin Jugoslavije. — Ta dostavek je tu važen in bi moral g. dr. P. pokazati, da se obračam s temi ugotovitvami predvsem proti l. 1929. tako razširjenim trditvam, da so naša davčna bremena v svoji sumarni vsoti tako visoka,

da jih naše narodno gospodarstvo več ne prenese.

Ni res, da to trditev takoj na to popravljaj. Se potenciram jo, ko ugotavljam, da pri nas davčna obremenitev na glavo l. 1929. nas pram l. 1913. po vsej priliki ni narasla, vkljub vojni (ki je kakor znano davčna bremena skoro po vsem svetu zelo znatno povečala). Leta 1929. se tudi ni dalo več trditi, da je naša produkcija v svoji sumarni vsoti za predvojno zaostajala. Da pa razdelitev davkov leta 1929. na poedine sloje predvojni razdelitvi niti od daleč ni odgovarjala, to pa sem seveda enako kakor g. dr. P. podčrtal, — a to ni preklicavanje trditve. G. dr. P. ne more razumeti, zakaj to sploh ugotavljam.

Zato, ker nizki davki niso do brota vseh dobrot. Država, ki se udaja brez prave kontrole demagogiji davkoplačevalcev, kmalu ne bo imela sredstev za najpotrebnejše stvari. Večala bo sredi krize brezposelnost, a ne bo imela sredstev za v takih primerih tako potrebno socialno skrbstvo in za javna dela. Zniževala bo davke, ko pa bo ogrožalo to redno funkcioniranje njenega aparata, bo nalagala nova bremena na stran najmanjšega odpora, najčešče na ramena delavcev in nameščencev.

Za presojanje vprašanja, ali je obdavčena Slovenija normalno tudi v razmerju s drugimi pokrajinami naše države, sem zbral v svoji knjigi mnogo informativnega gradiva. Nisem pa izrekel o tem nikake sodbe. Pač pa sem opozoril na to, kako težko je deliti pri notnem carinskem ozemlju davke na pokrajine, ker se da težko reči, kdo v konkretnem slučaju davke plačuje in kdo jih samo zbira.

Izrekel sem misel, da so progresivno obdavčenje dohodkov, enakost v davčni zakonodaji in davčni praksi, še najboljša, morda edina sredstva za pravično davčno porazdelitev. G. dr. P. zlasti v enako davčno prakso ne veruje. (Tudi jaz ne trdim, da jo imamo.) Pri tem položaju misli, da bi bil sistem kontingentiranja še najpravičnejši. Lepo. A tudi to ne rešuje glavnega vprašanja: Po kakšnih načelih bi določali v tem slučaju kontingente? Ali po številu prebivalstva? Ali po davčni moči prebivalstva? Ako bi osvojili le prvi princip, bi gospodarsko slabejše razvite in siromašnejše pokrajine kmalu ne imele nikakega interesa na carinski skupnosti. Ne gre pri tem samo za donos carin, kojih skupnost bi g. dr. P. še priznal. Tudi vsi drugi davki se lažje plačujejo tam, kjer podjetja prospevajo, in slabše tam, kjer ne prospevajo. Kaj bi bili mi pred vojno rekli, ako bi bil Dunaj zahteval, da bo plačal davke samo v razmerju s številom prebivalstva? Ako bi osvojili tudi drugi kriterij, bi bili že pri kriterijih, ki sem jih

označil za najbolj zanesljive pri določanju pravičnega sorazmerja. Stalne borbe okrog kvote, združene s tendencami za carinsko osamosvojitvijo v razmerju med bivšo Avstrijo in bivšo Ogrsko kažejo nazorno, da sistem kontingentiranja sam na sebi še ničesar ne rešuje.

To sem glede davkov trdil. Vse to je resnično. Je pa tudi tako, da nam bo kmalu bolj koristilo, kakor škodovalo.

Znanstveno utemeljevanje centralizma.

V svoji knjigi sem napisal tale stavek:

— Kakor so težnje po samostojnosti posameznih pokrajin in po samoupravi razumljive in kakor je uspeh vsakega gospodarstva po načrtu, ki se nanaša na širša ozemlja od tega odvisen, v koliko bo znal s takimi težnjami računati in jih zadovoljiti, pa na drugi strani take težnje ne smejo negirati v sprednjih vrstah naznačene potrebe (po večjem carinskem ozemlju za slovensko industrijo). —

G. dr. P. misli, da se izrekam v teh vrsticah proti kulturni samobitnosti Slovenije in da zavračam z njimi tudi one težnje po samoupravi poedinih delov naše države, ki s potrebo po notnem gospodarskem ozemlju računajo. Na to ne morem reči ničesar drugega, kakor to, naj si g. dr. P. mojo pripombo še enkrat prečita. Pristavljam še to, da so vse federalistično urejene države, ki jih g. dr. P. v svoji kritiki navaja, v gospodarskem pogledu notne. G. dr. P. bo vprašal: Zakaj pa je treba potrebo po večjih carinskih ozemljih sploh podčrtavati? Ali je kdo proti temu? Gotovo v Sloveniji ni vodstva kake sedanje ali bivše politične stranke, ki bi bila proti temu. Vendar se mečejo v naših medsebojnih borbah rada v javnost nejasna gesla in besede, ki vzbujajo glede tega napačne predstave, gesla, ki bi bila naperjena proti interesom nasega industrijskega delavstva, ako bi se izvedla tako, kakor jih množice razumejo. Zato je treba tu jasnosti.

Najranljivejša točka

v moji knjigi je brez dvoma moja shema narodno-gospodarske bilance. Pa še v tem pogledu so pripombe g. dr. P. take, da ne morejo ostati brez odgovora.

Pred vsem ni res, da bi bila taka shema nemogoče prenašanje metod privatnih gospodarstev na narodno-gospodarsko celoto.

Vsaka bilanca je enačba, kjer so grupirane denarne vrednote na levi strani po predmetnih skupinah (objektivna stran), na desni pa po lastninskih skupinah (subjektivna stran). Take enačbe lahko obsegajo poljubno širok krog predmetov in lastninskih subjektov ter koncem koncev tudi vse narodno gospodarstvo. Z razširjenjem horizonta, ki ga opazujemo, se je eksaktnost opazovanja pač zabrisala, bistveno spremenila pa se slika ni.

In res se da očitati prav vse, kar očita g. dr. P. moji bilančni shemi, prav vsaki bilanci. Začnimo z najbolj paradoksnim!

V vsako bilanco bi spadale na aktivno in imovinsko stran tudi osebne kvalitete lastnika. Ko je šel Cezar iz Rima v Galijo, je predložil svojemu prijatelju Krasu bilanco, v kateri je bil na aktivni strani samo Cezar, na pasivni strani pa ogromen dolg 300 talentov. Kras je dal Cezarju na tako bilanco posojilo. Kasnejši dogodki so pokazali, da se pri tem ni motil. V par letih je dobil posojilodajalec svoje posojilo z obrestmi vrnjeno. Vsak ve, da se ta zgodba v privatnem življenju često ponavlja. Ako se osebne kvalitete iz bilanc vendar izpuščajo, je to napaka, a nujna napaka, ker se osebne kvalitete ne morejo tako ocenjevati, kakor drugi predmeti in nimajo objektivne menjalne cene.

Tudi v bilanci poedinega podjetja tovarna, ki ne obratuje trenutno, ni nič vredna. Investicijska glavnica pa se vendar ne odpisuje takoj, ker so nabavni stroški važen moment za vrednost, ki jo bo imela tovarna morda že jutri.

Ne v privatni, ne v narodnogospodarski bilanci se ne smejo številke samo čitati. Vedno je treba razmisliti, kako so poedine številke nastale in kaj v zvezi z drugimi številkami pomenijo.

Pri shemah narodno-gospodarske bilance je tako primerjanje še prav posebno potrebno. Prav za prav je v tem primeru to primerjanje vse, imovinski saldo, ki ga bilanca izkazuje, pa malo ali nič. Gre za to, da si predočimo mesto, ki ga zavzema poedina gospodarska količina v celotnem gospodarskem sistemu, njeno važnost in njen odnos do drugih količin te bilance.

Vse te relacije se spreminjajo v gospodarstvu le počasi. Še ako je vrgla dalekosežna inflacija vse odnose iz ravnovesja, imajo tendenco iskati ravnovesje na starih podlagah, ki so jih ustvarili tradicionalni družabni odnosi. Vsaj približna predstava o tem ravnovesju je za gospodarskega politika iz teh razlogov zelo važna.

Ponovil bom še enkrat primere, ki sem jih navedel zato že v svoji knjigi, o katerih pa g. dr. P. trdi, da nikogar ne morejo prepričati, da vse to ni samo brezpomembno igračkanje.

Kratek pogled na tako sliko nam predoči takoj posledice inflacijskih ali deflacijskih tendenc. Pokaže nam, komu so taka premikanja denarne vrednosti škodovala, komu koristila, celo do kakih vsot gre lahko za poedine skupine korist ali škoda.

Nihče ne more oporekati, da je vse to za pravilno davčno politiko v konkretnem primeru važen pripomoček. V to poglavje spada tudi spor, v katerega sva zašla z g. dr. P. o učinkih konverzije kronsko-dinarskih novčanic.

Ko rešujem problem razdolžitve naše kmetije, nam odnos med vsoto dolgov in še tako problematično izračunano vrednostjo kmetij vendar nekaj pove. Še več nam pove odnos

med vrednostjo kmečke produkcije in višino obrestnih dajatev.

Pri vsej natančnosti investicijskih vrednot naše industrije nam ocenitev glavnice, ki je v to industrijo investirana, vendarle mnogo pove.

Na en mah nam bo jasno, ali mislijo realno tisti, ki stavljajo v javnosti zahteve, naj se razširi naša industrija iz prebitkov našega gospodarstva v desetih letih tako, da bo mogla zaposliti 40.000 delavcev več. Ako predočimo, da je treba za to za 3 milijarde novih investicij, smo glede takih načrtov vendar nekaj povedali. Ako je vržen v diskusijo predlog, naj se izposodi ta kapital po 10%, vemo, da bo izdala taka industrija letno za plače 400 milijonov, za obresti pa 300 milijonov dinarjev in da bo zato težko konkurenčna. Ako smo predočili, kako drage so železnice, kako nizko obrestujejo svoj kapital, — smo morda koga opozorili na dejstvo, da mora imeti grajenje železnic s po 10% izposojenimi kapitali svoje naravne meje.

Če smo spregovorili končno o hranilnih vlogah in na sami shemi nazorno predočili, da pomenja naraščanje hranilnih vlog res lahko ustvarjanje novih dobrin, da pa nikakor ni potrebno, da je tako, ker lahko pomenja naraščanje hranilnih vlog ravno tako tudi le rastoče obremenjevanje starih premoženjskih objektov, smo zopet pokazali, kako nam shema enostavne resnice lepo predoči.

S to zadnjo pripombo smo — mimogrede rečeno — tudi slovenskim interesom nekoliko koristili. Saj ni dobro, ako imajo človeka na podlagi varljivih kriterijev za bogatejšega, kakor je. Tu je treba imeti pred očmi, da povzroča naše, kmečkim dedičem naklonjeno dedno pravo, — ki ga n. pr. bogati Srem ne pozna — naglo naraščanje čisto neproduktivnih zadolžitvev — in njih druge strani hranilnih vlog.

Menda sem povedal s tem le kak primer, ki bo čitatelja prepričal, da take sheme niso samo golo igračkanje, kakor misli g. dr. P. Zelo po krivici ugotavlja g. dr. P., da se igračkajo na ta način posebno radi Amerikanci. Ako so se postavljale po vojni za nemške reparacije od marsikake strani astronomske številke, je to dokaz, da se politiki, ki so take številke postavljali, s takimi shemami niso nikoli igrali. Strokovnjaki — ameriški in evropski —, ki so prišli z Dawesovim in Jougovim načrtom resnici le malo bližje, pa so se z njimi igrali. Njim sredi inflacije celo predvojne številke niso bile mrtva črka. Jaz trdim, da se bo moralo vsako načrtno gospodarstvo s takimi računi igrati, — in porabljeni za to večje večje denarne in intelektualne sile, kakor so investirane v moj skromen poskus, ki je pač tak, kakor je pod okoliščinami, v katerih sem ga izdeloval, mogel biti.

Ta zadnja poglavje ni pisano v obrambo teh števil, temveč v obrambo zamisli, ki omogoča vključ napakam koristne preglede.

Filip Uratnik.

TRETJA PLAT ZVONA

Gospod Uratnik vztraja pri svojih zmotah in še kar naprej trdi, da so od zamenjave kron v dinarje v razmerju 1:4 imeli korist naši hišni in zemljiški posestniki (no, malo omilil je vendar svojo prvotno trditve in pravi sedaj samo »tudi imeli«). V svojem odgovoru celo pravi, da sledi to tudi iz enega mojih stavkov, kateremu je pa pri citiranju odščipnil rep. Iz tega nato zaključuje, da se v osnovnih trditvah lepo ujemava in razhajava samo v dedukcijah. Pri takem razumevanju mojih izjav se seveda ne čudim več, kako je g. U. mogel v svoji knjigi napisati tisto o hišnih in zemljiških posestnikih. Zamenjava kron v dinarje se je zgodila sredi bujne inflacije in sedaj pripisuje g. U. tiste posledice, ki jih je imela inflacija, tej konverziji. Z inflacijo izgube upniki, pridobe pa vsi dolžniki (ne samo hišni in zemljiški posestniki). S konverzijo ene vrste denarja v drugega v določenem razmerju, pa nikdo nič ne izgubi in tudi nič ne pridobi (razen nekaterih popravkov v cenah, ki pa pri teh izvajanjih ne igrajo vloge), če se denar zamenja na celem državnem ozemlju v enakem razmerju. Če se pa nekaterim zamenja 1:4, drugim pa 1:1, mislim, da je odveč vsako nadaljnje dokazovanje, da so tisti, katerim se je zamenjal denar 1:4, napram tistim, katerim se je zamenjal 1:1, prikrajšani, ali pa da so ti napram onim, na dobičku (to velja seveda vse pod pogojem, da je imel ves denar pred zamenjavo enako kupno moč). Če sem v svoji oceni rekel, da so se cene po zamenjavi morale nujno izenačiti (v razmerju do novega denarja seveda), je to res, ker na istem carinskem ozemlju pri kolikor toliko svobodni konkurenci in danšnjem prometu ni drugače mogoče, razen za predmete čisto lokalnega prometa. Ni pa pravilno, kar hoče g. Uratnik iz te moje trditve naprej izpeljati, da so se cene nujno tako izenačile, da je bil dinar nato toliko vreden kot prej krona. Ta padeč dinarja po konverziji namreč ni povzročila konverzija, ampak inflacija, ki ji je sledila. Argument g. U. je: post hoc, ergo propter hoc. G. U. naj kar primerja, koliko je bilo pred zamenjavo v prometu kron, koliko dinarjev, upošteva naj še 20% odtegljaj, in nato, koliko je bilo po zamenjavi kronsko-dinarskih novčanic, pa bo lahko hitro izračunal, na kakšni višini bi se morale cene (merjene ob novih kronsko-dinarskih novčanicah) izračunati, če ne bi bilo inflacije. Ker pa smo imeli takrat inflacijo, je šel cel postopek tako, da so se cene izenačile v razmerju 1 krona = 1 dinar, zamenjali smo pa 4 krome za 1 dinar; tisti, ki so imeli pa dinarje, so pa zamenjali 1 dinar za 1 dinar. To se pravi, da je šla inflacija in padanje dinarja toliko časa, dokler niso cene narasle tako, da je stalo tisto en dinar, kar prej eno krono, samo na račun kronskega ozemlja, šele nadaljnje padanje dinarja je zadevalo celo

državno ozemlje enako. Vsa nadaljnja izvajanja g. U. in tudi tista bilanca v zlatih in papirnatih kronah slonijo samo na pripisovanju tistih učinkov konverziji, ki jih je imela inflacija.

Kar se pa tiče davčne obremenitve Slovenije, pravi g. U. v odgovoru, da nizki davki niso dobrot vseh dobrot. Boji se, da se ne bi »država udajala demagogiji davkoplačevalcev«, in bi je tako »kmalu zmanjkalo sredstev za najpotrebnejše«. G. U. se je s to trditvijo gotovo hotel malo pošaliti iz naših davkoplačevalcev. Na to nimam nič drugega pristaviti, kot kar sem že povedal v svoji oceni, da se visokost davkov ne primerja po številkah ene in druge dobe, temveč po tem, kako in kje se davki pobirajo in kam se nalože. In še to: v dobi konjunktore in v gospodarsko cvetoči deželi so visoke številke često majhni davki, v krizi in v razdrapanem gospodarstvu pa majhne številke visoke obremenitve. Ni pa res, da bi g. U. v svoji knjigi rekel, da je najboljše sredstvo za pravično razdelitev davkov enaka davčna zakonodaja in enaka davčna praksa, temveč je napisal: enaka davčna zakonodaja in enaka davčna administracija. Na to sem pa jaz reagiral, da enaka zakonodaja in administracija nič ne pomagata, če nimamo enake davčne morale, ki se pa ne da dekretirati. O tem se bo g. U. prepričal, če prebere Mohoričovo kritiko našega proračuna tam, kjer govori o davčnih zaostankih. Proti temu pa ni drugega sredstva kot kontingentiranje davkov. Tega se pa g. U. boji, češ, kdo bo potem še hotel našim industrijem plačevati visoko carinsko zaščito. Kot bi nam to zaščito država dajala zaradi našega legega obraza. G. U. naj samo pomisli, kako bi se videla naša trgovinska bilanca, če ne bi imeli carinske zaščite, ali misli, da bi s koruzo, pšenico in prešiči plačali vse tisto, kar bi bilo potem še treba uvoziti, če bi odpadla carinska zaščita in bi našo industrijo požrla tuja konkurenca. Naša industrija nam vendar zmanjšuje pasivno stran trgovinske bilance in zato jo država ščiti, ker se s tem ščiti tudi naš dinar. In donos carin je bila do zadnjega važnejša postavka v državnem proračunu kot neposredni davek. Kakor hitro bo ta razlog odpadel, naj si nikar ne obetamo še kako nadaljnjo zaščito.

Glede znanstvenega utemeljevanja centralizma k svojim prejšnjim izvajanjem nimam drugega pripomniti, kot da sem jaz citiral dva stavka iz knjige, da pa je g. U. sedaj v odgovor hujšega, t. j. tistega s »kitajskim zidom« izpustil. Na njegov odgovor pa seveda ne morem prej reagirati, dokler ne pove, kakšna nejasna gesla in besede se mečejo v javnost v medsebojnih borbah in kdo jih meče. Če pa pravi g. U., da so tiste federalistične države, ki sem jih navedel, gospodarsko enotno ure-

jene, je to prav tisto, kar sem hotel povedati, da kulturna in politična samouprava in avtonomija čisto nič ne branita, da ne bi mogla biti država gospodarsko enotno urejena.

O shemi narodno-gospodarske bilance, ki jo je g. U. postavil v svoji knjigi, pa nisem samo jaz rekel, da je igračkanje, temveč jo je z isto besedo označil tudi g. Abditus v svoji kritiki v šesti številki »Sodobnosti«, kjer graja tudi sicer na knjigi g. U. iste stvari kot jaz, seveda je znal g. Abditus svoje trditve še veliko bolj temeljiteje podpreti. Kar se tiče te bilance, se g. U. v svojem odgovoru kočljivih točk mojih izvajanj previdno izogne. G. U. misli, če imajo zasebna podjetja lahko majhne bilance, morajo pa narodna gospodarstva imeti velike, ker ne pomisli, da so zasebna podjetja pridobitno gospodarstvo, narodno gospodarstvo pa organizem konzumnih in pridobitnih gospodarstev in da imajo konzurna gospodarstva proračune ne pa bilance. Med gospodarskim podjetjem in narodnim gospodarstvom namreč ni samo kvantitativen razloček, ampak tudi kvalitativen in ta je bistven, zato taka bilanca ne poda podobe na-

rodnega gospodarstva, pa če bi bilo le-to tudi samo tako majhno kot kako zasebno podjetje. Petletka je proračun ne pa bilanca in tudi po gospodarskih konferencah, če hočejo ugotoviti premoženjsko stanje nekega narodnega gospodarstva, ne delajo takih bilančnih shem, kot jo je napravil g. U. za naše narodno gospodarstvo. G. U. ne razločuje med pridobitnim, konzumnim in narodnim gospodarstvom. Najboljši dokaz, da je taka bilančna shema za narodno gospodarstvo napačna je to, da je g. U. na podlagi nje prišel do tako neverjetnega zaključka, da so naši hišni in zemljiški posestniki imeli korist od konverzije kron v dinarje 1:4 in da je dal denar in hranilne vloge na pasivno stran itd. Torej tudi če bi bile posamezne bilančne postavke pravilno preračunane oz. ocenjene, shema sama skazi pravo podobo o narodnem gospodarstvu in lahko zavede nepoučene do napačnih zaključkov. Da so pa v U. bilanci tudi posamezne postavke nezanesljive in nepravilne, mu je g. Abditus v svoji kritiki še veliko bolj nazorno povedal kot jaz.

Dr. J. Pokorn.

Pregled

POLOŽAJ NEMŠKE MANJŠINE V JUGOSLAVIJI IN POLOŽAJ SLOVENCEV V AVSTRIJI.

O tem predmetu je imel senator dr. Rožič dne 26. marca t. l. v senatu ob priliki načelne proračunske debate daljši govor, ki je sedaj izšel v posebni brošuri v slovenskem, nemškem in francoskem jeziku. Značilno za naše razmere je, da o tem govoru, ki obravnava stvari, ki nas Slovence živo zadevajo, del našega časopisja sploh ni poročal, čeprav po svoji kakovosti to ni parlamentarni govor, nego narodno politična študija, v katero je vložena z zbiranjem podatkov in dokumentov mnogo truda in dela. Tudi je izdala brošuro Narodna štamparija v Beogradu. Vsebinsko tega govora bi moral poznati ne samo vsak slovenski politik, temveč vsak naš intelektualci in naša naloga bi bila, da se z njo seznanimo tudi inozemstvo.

Naj navedemo nekaj podatkov iz tega govora, oz. brošure. V Jugoslaviji živi okoli 470.000 Nemcev, ki pa niso nikjer kompaktno naseljeni. V gospodarskem pogledu uživa ta manjšina vso podporo naše vlade. Ker se štiti pri nas vsaka industrija, pa najsi bodo lastniki katerekoli narodnosti, uživajo Nemci naravnost privilegirano položaj, ker imajo v rokah velik del naše industrije. Nemci imajo pri nas čez 140 finančnih in gospodarskih združb, od katerih je 60 bančnih zavodov. Politično uživajo iste pravice kot vsi drugi državljani, prav tako v verskem pogledu. Evan-

gelska cerkev, ki šteje 120.000 vernikov, dobiva od države letno dotacijo 657.160 Din, čisto nemških cerkev je 134, mešanih madjarsko-nemških pa 36, skupaj torej 170. Nemška kulturna in prosvetna društva v Jugoslaviji štejejo 415 različnih kulturnih, prosvetnih, humanih in drugih društev, ki uživajo popolno svobodo, tako da Kulturbund na naši severni meji z božičnicami in raznimi drugimi pridelitvami celo slovenske otroke lovi v svoje mreže, pri čemer se poslužuje odvisniškega razmerja slovenskih delavcev od nemških industrijalec.

Nemci imajo v Jugoslaviji 154 ljudskih šol s 570 oddelki. Te šole obiskuje 33.000 učencev. Poleg tega imajo 38 otroških vrtcev z 49 oddelki, katere obiskuje 3658 otrok. V ljudskih šolah je nastavljenih 572 nemških učiteljev, v otroških vrtcih 48 moči, katere vse plačuje država. Nemci imajo še 6 meščanskih šol s 24 oddelki in 721 dijaki, v Novem Vrbasu pa celo nižjo gimnazijo. V vseh teh šolah se vsi predmeti poučujejo izključno v nemškem jeziku, državni jezik se začne poučevati šele v tretjem razredu. Pred letom je vlada celo dovolila odprtje nemškega učiteljskega in pusti, da tu poučujejo profesorji, ki niso jugoslovanski državljani. Nemci imajo pri nas danes šole v krajih, kjer jih niti v Avstro-Ogrski niso imeli. V savski banovini prej ni bilo niti ene nemške šole, danes je tam 58 oddelkov s 1400 učenci. Po zakonu o ljudskih šolah mora biti najmanj 25 učencev, da se lahko odpre manjšinski razred, naša vlada še to spregleda

in je v Celju dovolila l. 1930/31 odpreti razred, ko je bilo samo 23 »nemških« otrok, od katerih jih je pa imelo 20 slovenska imena.

In kako je s Slovenci na Koroškem?

Slovencev na Koroškem je danes okoli 90.000, vendar skoro brez inteligence. Med uradništvom v upravi, med sodniki in učitelji na srednjih, meščanskih in ljudskih šolah ni danes niti enega Slovenca. Še pred svetovno vojno so bili v Celovcu nastavljeni trije gimnazijski profesorji Slovenci, dva odvetnika z večjim številom slovenskih koncipijentov, 15 do 18 slovenskih duhovnikov, ki so se udeleževali v raznih položajih. V politični upravi je bilo pred vojno 15 Slovencev, na sodnji štirje, na pošti pet itd. Samo štirje slovenski učitelji so mogli ostati po plebiscitu v deželi, toda vsi štirje so bili odklonjeni in jih je avstrijska prosvetna uprava odstranila. Šele pozneje je enega od teh nastavila v popolnoma nemškem kraju, drugi trije pa še danes brezuspšno čakajo na nastavitve.

Vsega skupaj je bilo l. 1931/32 na slovenskem Koroškem 105 šol z 283 razredi, od teh samo 78 utrakvističnih (dvojezičnih) s 186 razredi in 27 nemških šol z 79 razredi. Na teh utrakvističnih šolah na slovenskem ozemlju je 11.500 slovenskih otrok in 1516 nemških. Ti nemški otroci so pa večinoma slovenskega pokolenja in stanujejo po mestih in trgih. Na teh 78 utrakvističnih šolah sta podučevala samo dva učitelja slovenske narodnosti, vse drugo učiteljstvo je nemško in odločno nasprotno slovenski vzgoji in slovenski kulturi. Poleg tega se pa vsako leto potom agitacije nemškega učiteljstva pretvarjajo utrakvistične šole v nemške. Na utrakvističnih šolah je komaj 80 učnih moči, ki imajo izpit iz slovenščine in še te moči so tako razporejene, da v l. 1930/31 na 30 teh šolah z 2928 učenci ni prišla nobena učna moč, ki bi imela izpit iz slovenščine. Slovenski jezik na teh šolah se poučuje nekaj mesecev prvo leto, nato pa samo nemščina, ponekod se sploh ne poučuje latinica, temveč samo gotica. Uporablja se abecednik, v katerem je 15—20 strani slovenskega berila, drugo pa vse nemško.

Celovški škof dr. Hefter je po plebiscitu na 15 slovenskih župnijah nastavil samo nemške duhovnike, ki slovenščine niso zmožni in podučujejo verouk v šolah v nemščini, ki se je poslužujejo tudi v cerkvi, pri pridigi, krščanskem nauku in spovedi tudi napram Slovincem. Pod vodstvom teh duhovnikov se je zoper napise na grobovih, cerkvenih zvonikih in drugim slovenskim napisom v cerkvi začela agitacija, škof pa ugodil vsaki še tako neutemeljeni prošnji po uvedbi nemške pridige v popolnoma slovenskih farah.

Pred vojno so imeli Slovenci na Koroškem veliko število telovadnih, pevskih, delavskih, dalje 43 izobraževalnih društev in pet čitalnic. Zaradi plebiscita in preganjanja so mnoga društva izgubila svoje društvene voditelje in so morala mnoga na pritisk svoje delovanje

ustaviti. Sedaj je na slovenskem ozemlju samo 28 izobraževalnih društev, ki delajo. Ko so se vrnili slovenski koroški pevci iz turneje po Jugoslaviji domov, je bil pevovodja Koprivnik, ki je bil zaposlen pri nekem lesnem podjetju, takoj odpuščen iz službe.

G. senator popisuje nato še potek pogajanj za kulturno avtonomijo Slovencev na Koroškem, ki so tako žalostno končala.

PROBLEM STIGMATIZACIJE V MEDICINSKI LUČI.

Knjižnica Zdravniškega vestnika, zv. I. Sestavil dr. Iv. Matko, Maribor.

Kot časovni paradoks moramo zabeležiti, da je želja za čudežem močnejša kot kedaj prej. Izgleda, kot da je kavzalni način mišljenja, ki predstavlja predzadnje stopnjo v duševnem razvoju človeka, pretežka butara zanj, preutrudljiva pot brez odpočitka. Fiziološko dejstvo je, da človek trajnega napora ne prenaša dolgo. Kavzalni način mišljenja je ogromen napon, ko je treba vsako dejstvo razčleniti in raziskati po vzroku in učinku, je kakor življenje pri stalni polni zavesti brez sna in brez sanj. Iz te preutrujenosti, iz želje po življenju, ki poteka samo od sebe, se je rodilo na realističnem zapadu mnogo mističnih pokretov, ki so naglodali njegovo racionalistično kulturo. Tem pokretom se pridružujejo moške s svetovno poznanimi imeni, ljudje, nezadovoljni z znanstveno medicino se zatekajo k za moje pojme prav običajnemu mazaču Zeileisu, ki postane zdravilni čudotvorec za stari in novi svet. Ljudje hočejo čudežev. Po naši domovini, ki je vzgojena tako ortodokсно katoliško, poganjajo nove ločine in razni spiritalistični krožki. Radi uboge Rezike Neumann iz Konnersreutha se pišejo po vsem svetu učene razprave, vse se nestrpno zanima, ali se bo moglo znanstveno (zapad!) ugotoviti čudež, kar je seveda čisto nemogoča zadeva. O teh dogodkih so pri Slovincih izšle že kar tri razprave, naša razprava kar na 100 straneh z bogato ilustracijo. Ali niso vsa ta dejstva nove poteze v postarnem licu Evrope najočividnejša znamenja časa?

Naslovna knjiga je izšla kot prvi zvezek »Knjižnice zdravniškega vestnika«, važen dogodek v slovenski medicinski literaturi, pomemben datum v razvoju slovenske knjige. Delo moramo nazvati izčrpno, ravno tako pa zasluži pohvalo, da se ves čas ne oddalji od lotene naloge.

Vodiška Johanca je še v živem spominu kot običajna goljufica na tem polju (radi goljufije je knjiga zelo potrebna), malokdo pa je še med živimi, ki je na svoje oči videl pravo stigmatizirano prejšnjega stoletja, Bloško Lenčko. V dokaj poljudnem slogu pisatelj obdela vse stigmatizirance pri Slovincih, kakor tudi vse druge zgodovinske slučaje, poznane iz literature, jih skuša medicinsko razlagati v kolikor se dajo in prav nič več, ter jih pri-

merja s sorodnimi pojavi iz psihopatije, kakor tudi skuša najti anatomsko fiziološke temelje.

Tvarina sama je zelo natančne narave. Kaj lahko bi pisatelj z eno samo grobejšo potezo zapravljal naklonjenost mnogih čitateljev, posebno se mora znanstveno obdelovati osebnost kot je n. pr. sv. Frančišek, prvi stigmatiziranec. Preveč pa zahteva od avtorja oni kritik, ki hoče imeti potrjen čudež tam, kjer sme znanstvenik reči samo: ne razumem. Mariborski primarij je s finim taktom premagal vsa težka mesta, gotovo pa ni pričakoval, da bo resno v spodnjo izraz histerija, ki bi ga tudi on kaj lahko nadomestil z izrazom »psiho-gen«, ki se menda razlikuje od prvega le v toliko, da ni žaljiv že za povprečnega ljajka. G. avtor je tako zelo samo objektivno referiral, da moreš komaj slutiti po prečitaniu cele knjige, kako je njegovo, rekel bi, privatno prepričanje o teh stvareh med nebom in zemljo. Vernemu služi čudež kot otipljivo potrdilo njegove vere, vsa njegova duša, ki je na vsak način še na primitivnejši razvojni stopnji mišljenjskega procesa, išče in hoče čudeža. Kdor od teh bo knjigo bral, jo bo neblago odložil; nikjer ne najde onega, česar je iskal od prve do zadnje vrstice in radi česar je knjigo sploh prečital. Nikjer besede o metafizični podlagi preiskovanih dogodkov. Mogoče ne bo tudi nasprotni pol vernega človeka, namreč znanstveni kavzalni človek, ki čudeža sploh ne more doživeti, čisto zadovoljen z nekate-

rimi razlagami, ki puščajo še vedno mala vratica odprta čudežu. Čudež je intimno psihično doživetje, če ga pa hočeš znanstveno analizirati, lahko sicer ugotoviš samo zunanji potek dogodkov, si pa s tem tudi že raztrgal fine tančice, ki čudež sestavljajo. Mikroskop je delo brezbožnih rok. Rezika sama ravna zelo pametno, da ne gre na kliniko. Radi morebitnega pohujšanja moram posebej pristaviti, da o objektivni bitnosti čudeža nisem spregovoril nobene besede.

Knjiga je potrebna. Posebno jo bosta s pridom rabila v praksi po svojem poreklu bratska poklica: zdravniški in duhovniški. Ravno v vprašanju, ki ga naša knjiga obravnava, se oba poklica znajdetá na svoji rodni zemlji, iz katere sta se že v sivi pradavnini razrasla na dvoje.

Knjiga se naroča pri upravi Zdravniškega vestnika, Golnik. Dr. Tomaž Furlan.

Sergej Rudolfovich Minclou: Ko so hrasti šumeli. Iz ruščine prevel B. Vdovič. Založila Mohorjeva družba. Str. 328. — Je to prav zanimiv roman iz časov, ko je nastajalo rusko carstvo, ko so se med seboj še prepirali poedini ruski knezi in večja mesta (Novgorod, Pskov, Moskva). Oboje pa so skušali izkoriščati Nemci in jih napraviti gospodarsko in zatem politično odvisne. Povest ima jako močno protinemško ost. Prav primerno čtivo za mladino. — R. S.

IZ UREDNIŠTVA IN UPRAVE.

Ta številka je skupna za julij in avgust. Naslednja bo izšla v začetku septembra.

Tiste, ki so prejeli 5. in 6. številko na ogled, pa žele revijo naročiti, obveščamo, da lahko dobe zaenkrat še vse številke letošnjega in lanskega letnika.

SPOTOVANJE IN PREZIRANJE PAPEŽEVIH OKROŽNIC V TEORIJI IN PRAKSI

Ko so naši starini pričakovali, da bo »Beseda« polemizirala s papeško okrožnico »Quadragesimo anno«, so razglasili, da je tisti, ki bi se mu morda zdelo, da se je v papeško okrožnico vrinila kaka zmeta, iz spoštovanja do avtoritete dolžan javno spoštljivo molčati in svoje pómisleke predati naravnost na pristojno mesto, ker sicer ne bi mogel veljati za dobrega katoličana (Naša pot 1933, št. 10, 11, knjižnica Katoliške akcije za mladino, 1. zv.). Ker si ne upamo polemizirati z avtoritetami in nočemo biti oklicani za slabe katoličane, smo zato »spoštljivo molčali«. To pa seveda ni bilo prav tistim, ki bi nas na vsak način radi razglasili za slabe katoličane. Zato so ubrali druge strune in napovedali (»Cas« št. VIII, str. 289, l. 1932/33; »Slovenec« z dne 21. maja 1933), da slab katoličan ni samo tisti, ki se papeškim okrožnicam protivi, temveč tudi tisti, ki jih »prezira«, torej dosledno prezre, oziroma molči o njih. To je pa nož od obeh strani, ki se mu ne moreš ogniti. Kdor bi sedaj še vedno mislil, da se je vrinila kaka zmeta, mora ali pisati oz. govoriti proti svoji vesti, ali pa dobiš pečat slabega katoličana.

Delavska založba je l. 1931. izdala slovenski prevod prve socialne papeške okrožnice »Rerum novarum«, ki ga je p. dr. Angelik Tominec opremil z obširno razlago. Pomembnosti vsebine primerno je založba knjižico tudi zunanje okusno opremila, kljub temu pa ceno nastavila pri 199 straneh samo na 46 Din za vezan primerek (t. j. samo tiskarski, knjižgoveški in manipulacijski stroški), ker Delavske založbi ne gre za dobiček, ampak za idejo. Znano pa je, da morejo pri nas izhajati knjige in revije samo, če jih konzumentu prinese naravnost na krožnik, zato vse založbe svoja izdavanja pošiljajo na ogled vsem tistim, o katerih mislijo, da jih stvar zanima. Kdor tako poslano knjižico ali revijo hoče kupiti, jo obdrži in pošlje denar, drugi pa stvar vrnejo na ta način, da jo brez stroškov izroče poštarju, ko drugič pride; napisati je na ovitek le treba: »nazaj«. Vse drugo preskrbi pošta. Brez tega »nadlegovanja« publike, naša založništva ne bi mogla vršiti kulturnega dela, ki ga vrše, ker sicer nobene knjige ne bi spravili toliko v denar, da bi se krili stroški.

Tako je Delavska založba tudi okrožnico »Rerum novarum« pošiljala na ogled, med drugim tudi naši č. duhovščini s posebnim priporočilom, v katerem beremo tudi tale stavek: »Taka knjiga ne sme manjkati v knjižnici nobenega res katoliškega in Kristusovega duhovnika, ki mu mora biti zlasti odrešenje sodobnosti po Kristusu in Njegovi Cerkvi na srcu« (do takrat še ni bila »Rerum novarum« z razlago v slovenščini izdana v posebni knjigi). Večina gg. duhovnikov je knjigo res ob-

držala in plačala, nekateri so jo vrnili, 58 njih pa knjige niti niso vrnili niti plačali. Založba jih je skozi dve leti opominjala, toda zastoj, na vse opomine so »spoštljivo molčali«, vrnili niso niti okrožnice niti poslali denarja. Ko sta pa letos »Cas« in »Slovenec« objavila, da je tudi preziranje, t. j. dosledno oblanje na papežev okrožnico grešno in znak slabega katoličana, Delavska založba tega pohujšanja ni vedela drugače odpraviti, kot da je te »molčelnike« izročila pravnemu zastopniku, da jim pošlje opomin. Na ta opomin jih je plačalo nato 19, devet jih je pa odgovorilo, da knjige niso prejeli, ali da je ne najdejo, ali da je niso naročili, da je zato založbi na razpolago itd.

Med temi odgovori sta mikavna zlasti dva. Eden od gospodov se je nad odvetnikom razhudil in mu piše: »Ali se spomni, g. dr., ko sem Vas pred leti peljal z vozom čez D. in ste me vprašali, koliko ste mi dolžni, pa sem Vam dejal, da nič. Rekli ste mi nato, da se mi boste že hvaležnega izkazali v svojem odvetniškem poklicu, tako, sedaj pa ta opomin. Hvala lepa za tako hvaležnost!« — Drugi pa odgovarja doslovno takole:

»Plačam samo to, kar naročim, česar ne naročim, ne plačam. Knjige »Rerum novarum« nisem naročil. Dokaz: priložena lista, iz katere je razvidno, da založništvo priporoča in ponuja knjigo »Rerum novarum«. Knjige »Rerum novarum« nisem rabil, je ne rabim in je ne bom rabil, ker imam tozadevne literature več ko dovolj. Knjiga »Rerum novarum« leži v moji sobi z zavitkom vred popolnoma nedotaknjena. Ker ne maram dati postrežnine služabniku ali komu drugemu, da mi nese knjigo na pošto, zato želim da pošlje založništvo svojega slugo, kateremu knjigo »Rerum novarum« z zavitkom vred takoj izročim. Ležarine ne računim.«

Ker gre za papežev okrožnico, ki jo je poslovenil in ji razlago napisal duhovnik, ker Delavska založba imenujejo »katoliško delavsko založbo«, ker mora od slej vsak katoličan stremeti za tem, da se bo gospodarski in družabni red v bodoče uravnaval samo po papeških socialnih okrožnicah (vsaj tako beremo vsako nedeljo v »Slovenec« in vsak mesec v »Casu« in »Kresu«, ki sta znano najboljša socialna časopisa v Sloveniji — in to ne samo zaradi mode, kot drugi, n. pr. »Beseda« in »Mladi plamen«), nismo mogli pri založbi verjeti, da bi duhovnik tako pisal o knjigi »Rerum novarum«. Tak odgovor bi se zdel razumljiv, če bi mu kot duhovniku »Jutrova« knjižnica poslala na ogled kako »Papežinjo Fausto«, »Velikega inkvizitorja« ali »Tomaža Krmežljavčka«, toda katoliška delavska založba papežev okrožnico! Ne, tega tovariši pri Delavski založbi niso mogli verjeti in so zahtevali od svojega odvetnika tisto pismo na pregled.

Kar videlo se jim je, kako jim pri branju pisma pohujšanje leze v glavo in srce, toda sreča, pri zadnjem stavku jim je odleglo. To, da jim gospod ne računa ležarine, jih je pri tolikih krutih besedah v dno srca ganilo. Za to velikodušnost so takoj sklenili, da se morajo oddolžiti in gospoda rešiti tako nadležne knjige. Sicer je kraj po železnici od Ljubljane oddaljen natančno 100 km, vendar kaj stroški, če je treba velikodušnost z velikodušnostjo poplačati in če gre za rešitev papeževe okrožnice. Pomisliti je pa tudi, koliko je založba prihranila, ko ji gospod dveletne ležarine ne računa. Delavska založba je nato poslala kot svojega slugo tov. P., dr. jur. (manj šolanega odposlanca si niso upali izbrati, da jih ne bi morebiti zadel kak očitek, da premalo cenijo enciklike) po knjigo. Papeževo

okrožnica je ležala v sobi v kotu na tleh med odloženimi časopisi in drugo »tozadevno literaturo« in šaro.

Ta primerek je torej rešen in je sedaj zopet pri Delavski založbi naprodaj. Toda to je ena sama knjižica, trideset gospodov pa tudi na odvetniški opomin o poslani okrožnici trdovratno molči, čeprav je to po »Slovincu« in »Casu« prepovedano. Za Delavsko založbo pa pomeni to 1530 dinarjev in kdor ve, da so to samo dejanski izdatki, ki jih je založba imela pri izdaji okrožnice, in da Delavska založba v ta namen ni dobila nobene podpore, tudi od tistih ne, ki se tako zavzemajo za razširjenje idej papeških okrožnic, bo moral priznati, da se založba ne more odločiti, da bi izdala še najnovejšo papeževo okrožnico »Quadragesimo anno«.

KNJIGOVEŠKA IN KARTONAŽNA
DELAVNICA

MATIJA ŠIFRER

LJUBLJANA

VEGOVA UL. 6 TEL. 33-72

IZDELUJE VSA V TO STROKO
SPADAJOČA DELA SOLIDNO IN
PO NIZKIH CENAH
ZALOGA BELEŽNIH KOLEDARJEV

TELEFON 27-55

TISKARNA
„SLOVENIJA“
DRUŽBA Z OMEJENO ZAVEZO
V LJUBLJANI
WOLFOVA ULICA 1

*Izvršuje vsa v tiskarsko
stroko spadajoča dela
po zmernih cenah.*

*Časopisi, knjige, revije,
brošure, vabila, letaki,
plakati i. t. d.*

*Zaloga beležnih in stenskih
KOLEDARJEV.*